

FRAMTIDENS
DJUR, NATUR
OCH HÄLSA

A photograph of two goats in a wooden enclosure. One goat is white with a black collar, and the other is black. They are standing on a bed of straw. The background shows a wooden fence and some trees.

Lantgården som resurs för samhället och organisationen av dess välfärdsinsatser

The farm as a resource for society and the organization of its welfare service

---

Bente Berget, Jenny Höglund, Christer Yrjas, Lena Lidfors

SLU Framtidens djur, natur och hälsas rapportserie | Rapport nummer 11 | December 2021

SLU Future One Health (f.d. SLU Framtidens djur, natur och hälsa) är en strategisk framtidsplattform för tvärvetenskaplig forskning och samverkan och som tar fram kunskap och bidrar med lösningar för en god hälsa och välfärd för människor och djur i hållbara ekosystem.

Vi utgår från ett "One Health-perspektiv", det vill säga samspelet mellan djur, människor och våra omgivande ekosystem. Hit räknas bland annat betydelsen av djur och naturupplevelser för människan, sjukdomar som kan överföras mellan människa och djur samt gemensamma livsstilssjukdomar.

För mer information: www.slu.se/futureonehealth

Lantgården som resurs för samhället och organisationen av dess välfärdsinsatser

The farm as a resource for society and the organization of its welfare service

Författare/Authors: Bente Berget från NORCE (Norwegian Research Center AS) och SLU Framtidens djur, natur och hälsa, Jenny Höglund från institutionen för sociala och psykologiska studier, Karlstad universitet, Christer Yrjas från Hushållningssällskapet (Grön Arena), Lena Lidfors från institutionen för husdjurens miljö och hälsa, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Utgivningsår: 2021

Utgivare: SLU Future One Health (tidigare SLU Framtidens djur, natur och hälsa)

Publikation: SLU Framtidens djur, natur och hälsas rapportserie, rapport nummer 11

Grafisk form: Omslag, Eva-Stina Lindell. Inlaga, Lena Lidfors

Omslagsfoto: Joakim Eriksson

Tryck: SLU Repro, Uppsala

ISBN: 978-91-576-9904-6 (tryckt), 978-91-576-9903-9 (elektronisk)

Rapporten kan laddas ner från www.slu.se/foh-rapporter

Sammanfattning

Målet med denna rapport är att presentera hur kommuner och regioner kan ta hjälp av lantgårdar i utformningen av välfärdsinsatser, exempelvis inom social omsorg, utbildning, sjukvård, alternativa arbetsuppgifter och integration. Ett ytterligare mål är att belysa hur dessa verksamheter bör organiseras för att få ett långsiktigt hållbart samarbete mellan de svenska lantgårdarna och samhället.

Historiskt har lantgårdar används som social insats med vinster för många individer och samhället, men detta minskade succesivt under urbaniseringen. Flera europeiska länder har återinfört lantgården som en resurs för olika utsatta målgrupper i samhället och har återuppbyggt en nationell struktur för dess genomförande. Utländsk forskning har visat att lantgårdar kan ge ökad motivation, social kontakt, känsla av att känna sig behövd, upplevelse av att kunna klara av uppgifter, ökad rörelse, ökat psykiskt välmående, och flera andra funktioner viktiga för god mänsklig välfärd.

Svensk forskning har visat att lantgårdar kan ge stöd inom social omsorg och för skolelever med olika utmaningar, men många fler målgrupper skulle kunna gynnas av en lantgårdsbaserad insats (LBI). I Sverige finns ett 80-tal godkända Grön Arena gårdar, samt flera andra gårdar som kommuner och regioner kan upphandla för olika insatser. En utbyggnad av LBI i Sverige skulle gynna landsbygdsföretagande, och särskilt kvinnligt företagande. Det saknas dock en stödjande struktur och ett nationellt politiskt ställningstagande inom detta område.

Rapporten utmynnar i flera rekommendationer. Tillsätt en statlig utredning med uppdrag till förslagsvis Socialstyrelsen, Tillväxtverket och Jordbruksverket med uppdrag att föreslå hur offentlig förvaltning kan underlätta för och stödja LBI. Ge uppdrag till Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) att skapa en samordning från nationell, till regional, till kommunal nivå mellan myndigheter och företag för utbyggnad av LBI. Ta fram nationella riktlinjer och kvalitetssystem för användning av lantgårdar för sociala insatser. Skapa ett dokument gällande kvalitetssäkring för LBI på nationell nivå i samverkan mellan olika aktörer, t ex Hushållningssällskapet och Socialstyrelsen.

Flerårig upphandling med rimlig ersättning måste tillämpas. Ställ krav på att alla som får kontrakt genom offentlig upphandling har dokumentation på att de har genomgått en godkänd kurs, att deras gård bedömts för risker och att de är lämpliga för övrigt. Bygg upp en stödjande struktur som är flexibel för användning av LBI för olika målgrupper inom kommun och region. Forskningsmedel behöver ges för tvärvetenskaplig forskning utifrån så väl brukarperspektivet som verksamhetsperspektivet. Avsätt forskningsmedel till samhällsekonomisk analys där kostnaderna för lantgårdsbaserad insats jämförs med annan insats.

Slutsatsen är att lantgårdsbaserade välfärdsinsatser kan utgöra en värdefull resurs och ett komplement till traditionella insatser för flera olika målgrupper.

Nyckelord: lantbruk, social insats, skola, djurunderstödda insatser, naturunderstödda insatser, trädgårdsarbete

Abstract

The aim with this report is to present how municipalities and regions in Sweden can get help by farms in the design of welfare interventions, for example within social care, education, health care, alternative work tasks and integration. An additional aim is to highlight how these activities should be organised in order to create a long-term sustainable cooperation between the Swedish farms and society.

Historically, farms have been used as a social intervention with benefits for many individuals and society, but this gradually decreased during urbanization. Several European countries have reintroduced the farm as a resource for various vulnerable target groups in society and have rebuilt a national structure for its implementation. International research has shown that being on a farm can provide increased motivation, social contact, feeling of being needed, being able to cope with tasks, increased movement, increased mental health, and several other functions important for human well-being.

Swedish research has shown that farms can provide support in social care and for pupils with different challenges, but several target groups could benefit from a farm-based intervention. In Sweden, there are about 80 approved Green Arena farms, as well as several other farms that municipalities and regions can procure for various interventions. An expansion of farmed-based interventions in Sweden would benefit rural entrepreneurship, and especially women's entrepreneurship. However, there is a lack of a supportive structure and a national political stance in this area.

The report proposes several recommendations. Appoint a government investigation with assignments to tentatively the National Board of Health and Welfare, the Swedish Agency for Economic and Regional Growth and the Swedish Board of Agriculture, with the commission on how public administration can facilitate and support these initiatives. Assign Sweden's Municipalities and Regions (SKR) to create a coordination from national, to regional, to municipal level between authorities and agricultural enterprises. Develop national guidelines and quality systems for the use of farms for social interventions. Create a document regarding quality assurance at national level in collaboration between various actors, such as the Hushållningssällskapet and the National Board of Health and Welfare.

Multi-year procurement with reasonable compensation must be applied. Require that everyone who receives a contract through public procurement have documentation that they have completed an approved course, that their farm has been assessed for risks and that they are otherwise suitable. Build a supportive structure that is flexible for the use of farms for different target groups within municipalities and regions. Research funding needs to be provided for interdisciplinary research from both the user perspective and the business perspective. Allocate research funds to socio-economic analysis where the costs of farm-based interventions are compared with other interventions.

Keywords: agriculture, social care, school, animal-assisted interventions, nature-assisted interventions, gardening

Förord

Denna rapport handlar om hur lantgårdar kan utgöra en resurs för det svenska samhället. Det bygger på ett socialt engagemang, kunskap om lantbruk, växter och djur, entreprenörskap och stöd från samhället. Lantgårdar har traditionellt bidragit till att hjälpa och erbjuda arbetsplatser till många utsatta i samhället, och barn som behöver omplaceras efter ibland svåra upplevelser har kunnat få växa upp på en gård. Med den ökade effektiviseringen och rationaliseringen av svenskt lantbruk har det dock blivit svårare för dessa gårdar att ta det ansvaret. Samhället har ett ökande behov av att hitta lämplig sysselsättning, aktiviteter och socialt stöd till utsatta i samhället. De mindre lantgårdar som finns kvar kan idag erbjuda den avlastningen, men de kan inte överleva på volontärbete. Samhället måste vara berett att betala för den hjälp och avlastning det kan få av lantgårdar i hela Sverige.

Kommuner och regioner lägger redan idag stora summor på att hjälpa olika grupper i samhället, och en del kommuner betalar för de tjänster de får hjälp med av lantgårdarna. Men betalningsviljan och förståelsen från kommunalt håll för kostnadsbilderna för lantgårdsverksamhet varierar stort. Svenska politiker och tjänstemän behöver sätta sig in i hur det ser ut i andra länder där denna verksamhet fungerar bra. Med denna rapport vill vi visa på det sociala stöd som svenska lantgårdar kan erbjuda, samtidigt som det behövs en utveckling av betalningsmodeller och kunskapsstöd till tjänstemän för att detta ska kunna implementeras i hela landet. Det finns flera föregångsländer som har lyckats med detta, och de beskrivs i rapporten. Samtidigt behövs det mer forskning utifrån deltagarnas och entreprenörernas behov, vilket vi kommer att lyfta fram i slutet av rapporten.

Rapporten har skrivits på uppdrag av SLU Framtidens djur, natur och hälsa och författarna representerar olika forskarkompetenser så som agronom med forskning på människa-djur interaktioner (antrozologi), mark-växt agronom med ansvar för Grön Arena i Sverige, forskare inom socialt arbete kopplat till lantgårds-baserade insatser och forskare inom djurs beteende (etologi) och antrozologi. Rapporten är därmed tvär- och multidisciplinär och författarna har haft ett flertal digitala möten och delat dokument via Teams för att nå det slutgiltiga målet.

Rapporten är inriktad på att lyfta fyra av de 17 globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030. Dessa är: Mål 3 God hälsa och välbefinnande, Mål 4 God utbildning för alla, Mål 11 Hållbara städer och samhällen, samt Mål 16

Fredliga och inkluderande samhällen. Sveriges regering skriver på sin hemsida att ”De 17 globala målen är universella, integrerade och odelbara, vilket är av stor betydelse för att säkerställa att syftet med Agenda 2030 för hållbar utveckling förverkligas”.

Målgrupp för rapporten är politiker, myndigheter och organisationer inom välfärds- och skolektorn, samt inom veterinärmedicin och husdjursvetenskap. Även enskilda entreprenörer är målgrupp för denna rapport.

Målet med rapporten är att presentera hur kommuner och regioner kan ta hjälp av lantgårdar i utformningen av välfärdsinsatser, exempelvis inom social omsorg, skola, vård, alternativa arbetsuppgifter och integration. Ett ytterligare mål är att belysa hur dessa verksamheter bör organiseras för att få ett långsiktigt hållbart samarbete mellan de svenska lantgårdarna och samhället.

Lena Lidfors,
Programchef SLU Framtidens djur, natur och hälsa

Innehållsförteckning

Förkortningar	9
1. Inledning	10
2. Centrala begrepp - definitioner och förklaringar	11
2.1. Green Care	11
2.2. Inn på tunet	12
3. Hur används lantgårdar i de nordiska länderna och hur organiseras insatserna	14
3.1. Norge	14
3.1.1. Kunskapssammanfattning – Inn på tunet (IPT) som marknadsaktör .	14
3.1.2. Kvalitetssäkring	15
3.1.3. Organisering	15
3.2. Finland	15
3.3. Danmark	16
4. Hur används lantgårdar i några europeiska länder	17
4.1. Nederländerna	17
4.2. Storbritannien	18
4.3. Italien och Frankrike	18
5. Beskrivning av branschen i Sverige	19
5.1. Hushållningssällskapet (Grön Arena)	19
5.2. Grön rehabilitering - naturunderstödd rehabilitering	20
5.3. Lokala initiativ och aktörer	21
5.4. Beskrivning av några gårdar i Sverige	22
5.4.1. Eriksgård, Skåne	22
5.4.2. Lyckegården, Munka-Ljungby, Skåne	25
5.4.3. Stallyckan, Västra Götalands region	27
5.4.4. UlliBruk, Värmlands län.	31
6. Gemensamma utgångspunkter och innehåll i insatserna	34
6.1. Sociala sammanhang, aktörer och centrala aspekter	35

6.2.	Lantgårdsmiljön som arena – en naturligt stödjande miljö	36
6.3.	Lantgårdsunderstödda aktiviteter – Mångsidiga och meningsfulla	37
6.4.	Salutogena utgångspunkter.....	38
6.5.	Individanpassning	39
7.	Hur upplever och påverkas olika brukargrupper av att få vistas på gård	40
7.1.	Daglig verksamhet och personer med funktionsnedsättningar/variationer .	40
7.1.1.	Meningsfullt arbete och en plats för välbefinnande och rekreation	41
7.2.	Barn och unga	41
7.3.	Psykisk ohälsa.....	43
7.3.1.	Symptom.....	43
7.3.2.	Självkänsla och egenförmåga.....	44
7.3.3.	Sociala relationer och socialt stöd	45
7.4.	Rehabilitering av långtidssjukskrivna	45
7.5.	Äldre och dementa	46
7.6.	Nyanlända.....	47
7.7.	Övriga grupper.....	48
8.	Problematisering av hur man ska få till en fungerande organisation.....	49
8.1.	Förhållandet mellan innovation och kunskapskrav	49
8.2.	Upphandling och kvalitetssäkring	50
9.	Forskningsbehov.....	51
10.	Slutsatser och rekommendationer	53
11.	Referenser.....	55
Tack	.....	63

Förkortningar

AAI	Animal Assisted Interventions (Djurunderstödda insatser)
AFT	Arbetsförberedande träning (norska)
IPT	Inn på tunet
IPTN	Inn på tunet Norge SA (norska)
IVO	Inspektionen för vård och omsorg
KASAM	Känsla av sammanhang
LBI	Lantgårdsbaserad insats
LOV	Lag om valfrihetssystem
LRF	Lantbrukarnas Riksförbund
LSS	Lag om stöd och service för vissa funktionshindrade
NAV	Ny arbeid og velferdsforvaltning (norska)
NUR	Naturunderstödd rehabilitering
RESA	Sysselsättningsplatser med rehabiliterande inslag för personer med psykisk funktionsnedsättning

1. Inledning

Lantbrukare har under lång tid tagit socialt ansvar för personer med olika utmaningar i livet (Gallis, 2013; Hassink & van Dijk, 2006). Det kunde röra sig om grannpojken som hade svårt för sig i skolan eller en släkting med funktionsvariation som inte fungerade på arbetsmarknaden, men som inom ramen för uppgifterna på ett lantbruk fann sig väl tillrätta och gjorde nytta på gården och var en del i ett sammanhang. Familjehemsplacering på lantgård har varit vanligt förekommande historiskt. I takt med storleksrationaliseringen och specialiseringen av lantbruket har lantbrukets möjlighet att erbjuda dessa individer en roll i princip försvunnit. Det är nya tider och en ny näring växer nu fram i form av lantgårdar som kan erbjuda den möjligheten. Det krävs dock att samhället ersätter lantgårdarna för deras insats.

Användandet av lantgårdar som arena för hälsa- och omsorg är inget nytt. Fängelser, sjukhus, kloster och kyrkan har använt lantgårdar i sina ”behandlingar” ända från medeltiden, då kontakt med naturen sågs som speciellt hälsofrämjande. I modern tid har många hävdad att det existerar en naturlig, nedärvd förbindelse mellan människa och natur (Kellert & Wilson, 1993). Bryts denna kontakt, upplever vi en grundläggande brist och behöver återuppta kontakten (Kellert & Wilson, 1993).

Under de senaste 30-40 åren har många länder i västvärlden åter börjat använda lantgårdar för hälsofrämjande insatser och rehabilitering. Begrepp och innehåll varierar dock mellan länderna. Olika exempel är Green Care, care farming, trädgårds- och djurassisterad terapi eller behandling (Berget & Braastad, 2018). Naturbaserade och naturunderstödda interventioner har också utvecklats under denna tidsperiod i Sverige (Bengtsson & Grahn, 2014; Palsdottir, 2014). Gården som arena ger något utöver de traditionella välfärdstjänsterna. Det handlar om kontakt med djur och möjlighet till att bygga upp ett självförtroende i samspel med en annan levande varelse. I tillägg handlar det om berikande, naturliga miljöer, där man kan uppleva lugn och samspel med naturen, följa årstidernas rytm och skörda av det man sått. Det ger även lantgården som arena speciella möjligheter att ge upplevelser av egenförmåga; det finns olika uppgifter med varierande svårighetsgrad anpassade till den enskildes behov och förutsättningar (Kismul & Kogstad, 2018; Berget, 2013).

2. Centrala begrepp - definitioner och förklaringar

Det är viktigt att de som använder djur för att hjälpa människor på olika sätt använder samma begrepp och definitioner. Det beror på att den som tar emot en insats med djur ska få liknande insats oavsett utövare, och för att myndigheter, forskare och utbildare ska tala samma språk. Det är också viktigt för en god djurvälstånd och för att kunna utarbeta riktlinjer och metoder och därigenom kvalitetssäkra insatserna.

Det finns internationellt vedertagna begrepp inom djurunderstödda insatser (eng. Animal Assisted Intervention, AAI) som är publicerade i "The IAHAIO White Paper" (Jegatheesan et al., 2014/2018, översatta till svenska 2020). Det är insatser som medvetet inkluderar eller omfattar djur i hälso-, utbildnings- och omsorgstjänster (t ex socialt arbete). Den involverar personer med kunskap om de deltagande människorna och djuren och inkluderar djur-människa-team i omsorgstjänster. Den här typen av insats bör utvecklas och implementeras med utgångspunkt från en tvärdisciplinär inriktning.

Dessa olika inriktningar heter på svenska:

- djurunderstödd terapi,
- djurunderstödd aktivitet,
- djurunderstödd pedagogik,
- djurunderstödd coaching/vägledning.

2.1. Green Care

Utgångspunkten för Grön Arena och Inn på tunet är det internationella begreppet Green Care, som definieras: "Grön omsorg är användningen av lantgårdar och andra naturbaserade interventioner – djuren, växterna, trädgården, skogen och landskapet – som en bas för att stödja människors mentala och fysiska hälsa, så väl som livskvalitet, för en variation av klientgrupper" (Hassink & van Dijk, 2006). Det beskrivs vidare att Green Care inte är utformat som en terapi men insatserna kan ha terapeutiska värden (Hassink & van Dijk, 2006). Alternativa benämningar är socialt lantbruk (DiIacovo & O'Connor, 2009), gröna välfärdstjänster (Whitelock, 2014),

naturbaserade insatser (Bragg & Atkins, 2016), och lantgårdsbaserade insatser (Höglund, 2020). I denna rapport har vi valt att huvudsakligen använda lantgårdsbaserade insatser när vi skriver om verksamheter i Sverige.

Hassink & van Dijk (2006) har sammanställt hur lantbruk används som utgångspunkt för sociala välfärdsinsatser och hur de organiseras i olika Europeiska länder. Dessa gröna välfärdstjänster sker i huvudsak på privata gårdar i Norge, Nederländerna och Belgien (Flandern). I Tyskland och Irland är tjänsterna huvudsakligen knutna till olika institutioner. I Italien är de flesta organiserade som sociala kooperativ där brukarna huvudsakligen får lön för deltagandet i aktiviteterna. Organisationsformer och målgrupper varierar beroende på ländernas välfärdssystem. Hassink (2013) framhåller att politiska förutsättningar och traditioner inom välfärdssystemen påverkar hur välfärdsinsatserna kommer att utformas.

2.2. Inn på tunet

I Norge har det under de senaste 20 åren succesivt vuxit fram verksamheter på lantgård som riktar insatser mot olika målgrupper. Detta har samlingsnamnet Inn på tunet (IPT), vilket är ”tillrättalagda och kvalitetssäkrade välfärdstjänster på lantgårdar i Norge. Tjänsterna ska ge egenförmåga, utveckling och välbefinnande för deltagarna. Aktiviteterna i tjänsteerbjudandet är tillknutna gården, det dagliga livet och arbetet där” (www.matmerk.no).

Aktiviteter erbjuds både enskilda personer och/eller grupper. Gemensamt för IPT är att deltagarna ska delta i jordbruksaktiviteter (jord och skogsdrift, växt- och djurproduktion) på gården. Detta innebär en skillnad mot besöksgårdar som är inriktade mot besökssturism eller ”eventgårdar” som erbjuder upplevelser och teambuilding.

IPT är uppdelad i kategorierna Grön omsorg, Grön pedagogik och Grönt arbete (Berget, 2013). Grön omsorg betyder användande av gårdens resurser (djur, växter, skogs, landskap och mänskliga resurser) med en hälsofrämjande och rehabiliterande målsättning i nära samarbete med hälsosektorn. Grön pedagogik betyder skolrelaterad pedagogisk aktivitet (Kommunal- och regionaldepartementet, 2012). Grönt arbete är kopplat till arbetsmarknadsåtgärder. Arbetsförberedande träning (AFT) och är en tillrättalagd arbetsmiljö med bland annat arbetsprövning och kompetensutveckling. Målet är att stärka deltagarna att komma i anställning och bidra till att de kan hantera vardagen. Totalt är det idag 400 godkända gårdar.

De vanligaste områdena för Inn på tunet verksamheter är:

- Uppväxt och lärande: allmänpedagogik, specialpedagogik, fritid, m.m.
- Arbetsliv: Arbetsträning och rehabilitering.
- Hälsa och vård: Stöd till personer med missbruksproblematik, funktionsnedsättning, psykisk ohälsa och demenssjukdom.

De största målgrupperna är:

- Barn och ungdom.
- Personer med missbruksproblematik.
- Personer med fysisk och/eller psykisk funktionsnedsättning.
- Äldre.

IPT involverar följande aktörer:

- Brukare: de som deltar i Inn på tunet-aktiviteter och deras familjer och/eller anhöriga.
- Verksamhetsansvariga/anordnare: Lantbrukare som erbjuder Inn på tunet-tjänster och har en godkänd verksamhet.
- Köpare: De som beställer tjänsten, så som NAV (Statlig arbets- og velferdsetaten), och olika kommunala beställare.
- Certifierande organisation: Matmerk som godkänner eller certifierar gården som IPT.

3. Hur används lantgårdar i de nordiska länderna och hur organiseras insatserna

I de Nordiska länderna används välfärdsinsatser på lantgårdar för att stödja olika målgrupper, men hur de är organiserade och vilket stöd samhället ger varierar ganska mycket. I Finland finns ett nationellt Green Care nätverk som arbetar med att lyfta naturens betydelse för människans hälsa. I Danmark är ett Green Care nätverk under utveckling. Nedan presenterar vi närmare hur man har byggt upp Inn på tunet i Norge då man har kommit längst med att organisera insatser i lantgårdsmiljö från departementsnivå, ner till fylken (motsvarande län i Sverige) och vidare till kommunal verksamhet. Vi beskriver även hur långt man har kommit i Finland och Danmark på detta område.

3.1. Norge

3.1.1. Kunskapssammanfattning – Inn på tunet (IPT) som marknadsaktör

Det finns ett flertal rapporter och utvärderingar om IPT (Agenda Kaupang, 2015; Kismul & Kogstad, 2018). Det har också tagits fram en handbok för köpare av IPT-tjänster (Kogstad et al., 2012). Dessa publikationer visar att: Initiativet att påbörja IPT-tjänster kommer ofta från verksamhetsansvariga/anordnare (leverantörerna). Det kan också ske genom ett gemensamt initiativ i samarbete mellan gårdsägare och upphandlare av platser. Det förekommer även att kommunen aktivt söker lantgårdar som kan anordna verksamheter utifrån brukares behov. Systematiskt arbete med erfarenheter från IPT och forskningsbaserad kunskap avseende olika brukargrupper har bidragit till utveckling av åtgärder som lett till mer varierande och kvalitetssäkrade insatser, anpassade till brukargrupperna och individernas behov. En barriär för vidare utveckling av IPT är användningen av kortsiktiga avtal. Huvudorsaken till uppsägning av avtal rörande IPT-tjänster uppges vara kommunens ekonomi.

IPT-tjänster är en näring som utvecklas i gränslandet mellan lantbrukssektorn och välfärdssektorn. För många av leverantörerna är detta en viktig näringsgren som ger möjligheter att upprätthålla ekonomi och verksamhet på gården.

Möjligheterna att växa och få lönsamhet i IPT-tjänster beror på om man klarar av att utveckla en god och långsiktig integration mellan gröna näringar och välfärdstjänster på gården. Traditionellt lantbruk i kombination med IPT-tjänster kan främja försörjningen för gårdar som använder sig av mer extensiv drift. Det kan också ge en grund för ökade intäktsmöjligheter baserat på nya värdekedjor och värdeskapande möjligheter utanför traditionellt lantbruk (Meld. St. 31 (2014-2015); Berg et al., 2003).

3.1.2. Kvalitetssäkring

IPT är ett varumärke kopplat till ett kvalitetssäkrings- och godkännandesystem hos Matmerk. Målet med detta system är att göra det enklare för köpare av IPT-tjänster att förstå insatsernas innehåll, och avser även att ge en bas för långsiktighet och förutsägbarhet. Ändå anser leverantörerna ofta att avtalen är kortsiktiga, och att området är i konstant förändring; utbudet av insatser ”kommer och går” (Lund et al., 2015). Utöver det tillkommer nya gårdar medan andra avslutar sin verksamhet (Lund et al., 2015). Mot bakgrund av dessa utmaningar startades 2015 ett nationellt organ, Inn på tunet Norge SA (IPTN), som representerar gårdar som tillsammans har bildat ett gemensamt företag för dessa välfärdstjänster (<https://www.innpatunet.no/>).

3.1.3. Organisering

Arbetet organiseras vanligtvis på något av följande tre sätt:

1. Kommunen, eventuellt NAV, upphandlar tjänster från gårdsägaren som ansvarar för såväl lokaler, uteområden, fysisk anpassning som hälso-, social- eller pedagogisk kompetens.
2. Upphandlaren av tjänsten ansvarar för verksamheten medan gårdsägaren erbjuder handledare för verksamheten med tillhörande lokaler och utearenor.
3. Offentligt anställda tar med sig brukare hem till sin egen gård och använder gården som arena för utövandet av sin profession.

3.2. Finland

Green Care Finland inleder på sin hemsida att ”Green Care är till naturen och landsbygden kopplad verksamhet som upprätthåller och befrämjar välmående och livskvalitet hos människor.” Man beskriver att det grundar sig på olika naturbaserade metoder som t ex ridterapi och trädgårdsterapi och att man använder olika miljöer som t ex skogen, trädgården och lantgården, men även städer och inomhus. Man ger deltagarna återhämtning, aktivitet och gemenskap när de deltar

i Green Care. Man skriver vidare att ”verksamheten utövas målmedvetet, ansvarsfullt och professionellt”.

Föreningen Green Care Finland grundades 2010 och utvecklar naturbaserade aktiviteter i förbindelse med välfärds- och hälso-tjänster. Kvalitetskontroll av tjänsterna utförs av organisationen Luonto och det finns krav på kvalitetsstyrning på flera nivåer. Kvalitetsstyrningen är baserad på lagstiftning, som är specificerad på nivå med andra riktlinjer och rekommendationer. Green Care har inte någon egen lagstiftning, men det är framtaget etiska riktlinjer och en Green Care-handbok för branschen. De etiska riktlinjerna understryker förhållandet till naturen, kundrelationen och professionalitet. Det finns publicerat en rad olika artiklar som kan läsas via deras hemsida (<https://www.gcfinland.fi/aineistot/julkaisut/materiaalit/>).

3.3. Danmark

I Danmark används så kallade gröna omsorgsaktiviteter (Green Care) i många olika miljöer och med olika målgrupper. Enligt Thodberg (2012) har begreppet grön omsorg inte prioriterats av regeringen, och många av de aktörer som arbetar med grön omsorg kanske inte ens är medvetna om existensen av detta som ett koncept. De typer av aktiviteter som tillhandahålls av grön omsorg är huvudsakligen koncentrerade till områdena terapeutisk och pedagogisk trädgårdsskötsel, utbildning av barn och ungdomar, djurunderstödda insatser och jordbruksrelaterade och naturinriktade aktiviteter.

En målgrupp för grön omsorg är unga människor med inlärningssvårigheter och ”Havredal Landbrugsskole” är ett Naturbrugsgymnasium, där begreppet ”situationinlärning” används. Szulevicz (2010) rapporterade att eleverna fann det lättare att relatera till undervisningen när den ägde rum i relevanta omgivningar. Ett utvecklingsprojekt som drivs av ”Videnscenteret för Landbrug” riktat till mer eller mindre samma målgrupp genomfördes som ett samarbete mellan lantbrukare, rådgivare och jobbcentren och syftade till att erbjuda ett jobb eller en utbildning för unga människor som på något sätt har hamnat fel i tillvaron eller personer med funktionsnedsättning. Projektets resultat har varit mycket positivt (Fuglsang, 2011). På institutioner för ungdomar med särskilda behov är användningen av grön omsorg ofta en del av aktiviteterna eller kanske till och med en del av en behandling. Institutionerna får offentlig finansiering och tillsyn. Green Care Netværket i Danmark startade 2017 och har en separat sida om lantbruket inom Green Care (<https://www.greencarenetvaerk.dk/landbrug/>). Danmark har således många verksamheter inom grön omsorg, men det finns behov av samordning mellan aktörer på området.

4. Hur används lantgårdar i några europeiska länder

Tillsammans med Norge har Nederländerna varit en pionjär inom utvecklingen av Green Care. Liksom i Norge är en majoritet av gårdarna i Nederländerna familjebaserade företag, men i övriga länder i Europa varierar organisationsformerna och målgrupperna avsevärt (Hassink & van Dijk, 2006). Förekomsten av verksamheter förlagda till lantgårdar varierar mycket mellan olika länder, och det är svårt att få dagsaktuella siffror på antalet gårdar. Det finns uppskattningsvis 1100 lantgårdar i Nederländerna (de Bruin et al., 2020), 200 i Storbritannien (Leck, 2013), 900 i Frankrike, 675 i Italien, 300 i Belgien, 160 i Tyskland och 100 i Irland (Di Iacovo & O'Connor, 2009), samt 250 gårdar i Österrike (Hassink & van Dijk, 2006). Di Iacovo & O'Connor (2009) har sammanställt en rapport från SoFar-projektet om sociala lantgårdar (eng. social farming) i Europa där mycket mer information lämnas. Nedan beskrivs hur man har organiserat dessa insatser i ett urval av Europeiska länder.

4.1. Nederländerna

Antalet gårdar med lantgårdsbaserad insats i Nederländerna har ökat i snabbt tempo, från 75 stycken år 1998 till mer än 1100 idag (de Bruin et al., 2020). Viktigt för utvecklingen var bildandet av National Support Center Agriculture and Care år 1999, där målet var att stödja omläggningen till lantgårdsbaserade insatser, utveckla ett kvalitetssystem och skapa förutsättningar för informations- och erfarenhetsutbyte och kunskap till hälso- och vårdsektorn och bidra till ett finansieringssystem för tjänsterna. Från början var de viktigaste klientgrupperna personer med inlärningsproblem och funktionsvariationer och människor med psykisk ohälsa. Den senaste tiden har tjänsterna också omfattat personer med en demenssjukdom.

Genomsnittet av antal klienter, anställda och intäkt per gård har ökat över tid och idag är lantgårdsbaserade insatser inkluderade i hälso- och socialsystemen och har utvecklat uthålliga finansieringsstrukturer. Tjänsterna är riktade mot en mångfald av användargrupper och ofta initierad av professioner och yrkesverksamma (t.ex. bönder, personer inom hälso- och socialsystemen och sociala entreprenörer).

Forskning har visat att 1) entreprenörsegenskaper från bondens sida är betydande för att få ett fast erbjudande över tid, 2) institutionellt entreprenörskap är betydande för organisering av leverantörer i regionala nätverk som stärker möjligheterna för fasta tjänster och 3) genomförande av tjänsterna blir mer lyckade om de initieras av hälso- och vårdsektorn.

4.2. Storbritannien

I Storbritannien anordnas verksamheterna av ägare till lantgårdar eller ideella organisationer. Här återfinns också en betydande representation av verksamheter som drivs av stiftelser samt att volontärer är delaktiga i det vardagliga arbetet (Leck, 2013). En faktor som framhålls som betydelsefull för det växande antalet lantgårdsbaserade insatser i Storbritannien är införandet av lagstiftning där personer som beviljats stöd eller vård får förfoga över en personlig budget, vilket ger individer större möjligheter att välja utförare av beviljade insatser (Hassink, 2017).

Lantgårdar har använts för att erbjuda hälsofrämjande och socialt stödjande insatser till en variation av målgrupper med behov av särskilt stöd. En betydande målgrupp i Storbritannien är personer dömda för kriminella handlingar, motsvarande personer som omfattas av frivård i Sverige. Dessa personer har ofta psykiska och fysiska hälsoproblem (Elings, 2012), drogmissbruk och missbruksproblem (Abracen et al., 2000), socioekonomisk utsatthet (Defoe et al., 2013), med mera. Lantgårdarna kan erbjuda en miljö där individerna ges möjligheter och kan bygga sin självkänsla och hopp inför framtiden.

Ytterligare målgrupper är exempelvis elever med problematisk skolfrånvaro ofta med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, personer med demenssjukdom, samt daglig verksamhet för personer med intellektuell funktionsnedsättning (Bragg & Atkins, 2016).

4.3. Italien och Frankrike

I Italien och Frankrike är verksamheterna vanligtvis baserade på socialt ansvarstagande och riktar sig exempelvis till personer med missbruk, funktionsnedsättning eller psykisk ohälsa (Di Iacovo & Connor, 2009; Di Iacovo et al., 2006). Verksamheterna drivs under informella former, ofta av volontärer eller som sociala kooperativ förankrade i det lokala samhället. Få formella regler är styrande och beslut om verksamheter fattas främst på lokalnivå. Verksamheterna i dessa länder drivs vanligtvis av kyrkan eller genom ideella organisationer. Syfte med verksamheterna är ofta social inkludering av marginaliserade grupper.

5. Beskrivning av branschen i Sverige

I Sverige finns inget samlande namn eller någon organisation som organiserar alla gårdar/verksamheter som verkar inom området. Därmed finns det ingen heltäckande bild över antalet företag som är verksamma inom området. Mycket av aktiviteterna och utveckling av området sker på lokal och regional nivå. LRF erbjuder kurser till lantgårdar under 2007 – 2009. I samband med det skrev de en rapport som beskriver vad grön omsorg är, hur man som lantbruksföretagare går till väga om man vill börja med grön omsorg på sin gård och visade upp fem gårdar som då hade grön omsorg på sin gård (Abrahamsson, 2008). På uppdrag av LRF gjordes en undersökning av Sveriges kommuners kunskap om och attityder till att erbjuda välfärdstjänster på lantgårdar (Whitelock, 2009). Det har även skrivits en handbok för entreprenörer som heter «Grön Omsorg – Meningsfull sysselsättning på gårdar i lantlig miljö för människor med behov av särskilt stöd» (Whitelock, 2010a), och en liknande handbok med information till köpare av Grön Omsorg (Whitelock, 2010b). Efter 2010 har LRF inte varit så aktiva inom detta fält på regional nivå, men på deras hemsida kan man fortfarande hitta de rapporter och broschyrer som skrevs när de var mer aktiva inom området (<https://www.lrf.se/foretagande/verktyg/mallar/gron-omsorg/>).

Det har dock publicerats en «Jämtländsk handbok för Gröna välfärdstjänster – Gården som arena för omsorg, rehabilitering och hälsa» efter det att LRF inte längre driver detta området (Whitelock, 2014). Rapporten innehåller beskrivningar av olika verksamhetsformer, att komma igång, ekonomi och kalkyler, offentlig upphandling och avtal, aktiviteter, hur andra har gjort, forskning och länkar till om man vill läsa mer, samt länkar till Youtube-filmer och Facebooksidor.

5.1. Hushållningssällskapet (Grön Arena)

Hushållningssällskapet är en medlemsorganisation för rådgivning till lantbruks och landsbygdsföretag. Första Hushållningssällskapet i Sverige grundades 1791 och Hushållningssällskapet har sedan dess verkat för att utveckla lantbruk och landsbygd genom kunskapsframtagning och kunskapsöverföring.

Hushållningssällskapet driver sen 2006 arbetet med varumärket Grön Arena, som innehåller tre övergripande delar; 1) social omsorg, 2) skola och pedagogik, samt 3) hälsa och rekreation.

För att bli godkänd Grön Arena-gård måste företaget ha genomgått en sex dagar lång utbildning utsträckt över sex månader där allt kring företagandet inom grön omsorg går igenom. Den löpande tråden under utbildningen är framtagandet av företagets affärsplan. Efter genomgången utbildning, när gården är redo och ansöker om ett godkännande, görs ett godkännadebesök på gården då man bl.a. går igenom vad som finns på gården, hur säkerheten kan uppfyllas för deltagarna, vilka aktiviteter som kan bedrivas, att det finns två typer av lantbruksdjur och att verksamheten uppfyller alla kriterier. Därefter får gården ett intyg om att den är en godkänd Grön Arena-gård. Godkännandet är giltigt i 3 år, varefter ett förnyande görs. I Sverige finns det idag drygt 80 lantgårdar som är godkända Gröna Arena-gårdar, se hemsidan (www.gronarena.se) och nya utbildningar i Grön Arena hålls kontinuerligt.

5.2. Grön rehabilitering - naturunderstödd rehabilitering

Naturunderstödd rehabilitering (NUR) utvecklades på SLU i Alnarp som ett forskningsprojekt där man utgick från kunskaper om hur sjukskrivna patienter kan uppleva lugn och få återhämtning från stress i en trädgårdsmiljö. Patrik Grahn och hans forskarkollegor byggde upp en Rehabträdgård i Alnarp utifrån åtta karaktärer av vild och odlad natur (Stigsdotter och Grahn, 2002). Denna kallas för Alnarpsmodellen och har bland annat beskrivits i en bok av Ottosson och Grahn (2010). Ett flertal forskningsrapporter, doktorsavhandlingar och vetenskapliga artiklar har undersökt vad det är som ger patienter återhämtning i trädgårdsmiljöer och naturen (t ex Stigsdotter och Grahn, 2002; Adevi och Mårtensson, 2013; Palsdottir, 2014).

NUR erbjuds på gårdar där man arbetar med djur, natur och trädgård. Deltagare vistas i en grön miljö och medverkar i gårdens dagliga arbete beroende på egen ork. Där man har legitimerad personal är den oftast i form av sjuksköterska, fysioterapeut, arbetsterapeut, psykoterapeut, eller liknande legitimerade vårdyrken. De erbjuder patienterna olika typer av träning och utveckling utifrån sin egen profession. I lantgårdsmiljön kan de lättare se vad som fungerar och när enskilda patienter behöver stöd för sin utveckling. Forskning har visat att patienter återhämtar sig snabbare om man har ett legitimerat vårdteam på gården (Grahn et al., 2017). Det finns även Naturunderstödd aktivitet (NUA) som kan erbjudas den som ligger i riskzonen att bli sjukskriven på grund av långvarig stress eller som en avslutande aktivitet efter en behandling av NUR. På en gård i Västra Götalandsregionen har noggrann beskrivning av metodutveckling av Grön

rehabilitering/NUR och hur patienterna utvecklas dokumenterats i en rapport (Lidfors et al., 2021).

I Västra Götalandsregionen har man utvecklat ett liknande koncept, men valt att kalla det för Grön Rehabilitering (<https://www.vgregion.se/ov/grona-rehab/>). I Göteborg har man sedan flera år erbjudit rehabilitering för de landstingsanställda på sin egen anläggning Gröna Rehab. Sahlin (2014) visade i en doktorsavhandling att de som erbjöds rehabilitering i Gröna Rehabs verksamhet kom fortare i arbete jämfört med andra sjukskrivna som inte erbjöds denna rehabilitering. Sahlin (2014) beräknade också vad samhället tjänar på att sjukskrivna kommer tillbaka i arbete fortare.

Idag erbjuds NUR eller Grön rehabilitering av Region Skåne, Region Halland, Västra Götalandsregionen, Sörmland och i enstaka kommuner som t ex Jönköpings kommun (se sammanställning i Lidfors et al., 2021). Region Dalarna har utvecklat en så kallad för-rehabilitering på gård med hästar. I Region Skåne har ca hälften av de gårdar man har skrivit avtal med hästar, medan de andra gårdarna fokuserar mer på trädgårdsaktiviteter. Region Skåne har valt att ha den legitimerade personalen på Vårdcentralen och gårdsvistelsen sköts helt av lantbrukaren. I Västra Götalandsregionen har man valt att ha legitimerad personal på gården för att erbjuda en mer integrerad behandling i lantgårdsmiljö. Detta gäller även Region Halland och Sörmland. Den sjukskrivna patientens läkare på Vårdcentralen skriver remiss om Grön/Naturunderstödd rehabilitering som pågår från 8-14 veckor. Den remitterade får själv välja vilken av NUR-gårdarna hen vill vara på.

På SLU i Umeå har forskare i samarbete med Umeå universitet undersökt hur långtidssjukskrivna på grund av stressutlöst utmattningssyndrom kan få stöd genom vistelse i skogen. Man fann då att även skogen kan erbjuda lugn och återhämtning, och man undersökte också vilken typ av skog som föredrogs av de som vistades där (Sonntag-Öström et al., 2014).

5.3. Lokala initiativ och aktörer

Runt om i Sverige finns ett flertal gårdar med verksamhet inom grön omsorg som inte är knutna till någon organisation. Verksamheterna skiljer sig åt i inriktning och målgrupp. För att driva verksamhet inom djur, natur och hälsa med gården som utgångspunkt finns inget krav på specifik utbildning eller organisationstillhörighet. Det gör att vi inte har en övergripande bild över antalet lantgårdar som bedriver verksamhet inom ramen för lantgårdsbaserade insatser.

En inventering av lantgårdar med hästverksamhet som erbjuder olika tjänster gjordes för 12 år sedan (Håkanson et al., 2008). Under 2020 upprepades denna inventering av Petra Andersson (Håkanson et al., 2021). Det visade sig att många av de hästföretagare som var verksamma 2008 hade slutat, medan nya hade tillkommit. Ett flertal företag var ganska nystartade.

5.4. Beskrivning av några gårdar i Sverige

Eftersom gårdarnas förutsättningar kopplat till deras resurser i form av olika lantbruks- och sällskapsdjur, odlingsmark, trädgård, tillgång till vildare natur och andra aktiviteter varierar stort har vi valt att presentera fyra gårdar som är utspridda i Sverige. Vi har intervjuat ägaren om gården och deras verksamhet, målgrupp, vilka djur de har inklusive djurens och naturens betydelse, vilka vägledande tankegångar de har, omfattning och avtal.

5.4.1. Eriksgård, Skåne

Gård och verksamheter

Vi träffar Birgitta på hennes och sambon Pelles gård utanför Brösarp i Skåne. En klassiskt fyrlängad skånegård i vacker natur, på Brösarps södra backar.

Birgitta började jobba på ett behandlingskollektiv i unga år, där de i olika grupper jobbade med djur. – ”Då upplevde jag att arbeta tillsammans i det lilla lugna sammanhanget, med djur och natur gav ett mervärde för våra brukare. Samvaro med djur skapar relationer som inte är hotfulla – man hittar annat att pratat om, och man får växa i självförtroende, får en känsla av sammanhang och också känna att man kan något!” På den vägen har det sedan fortsatt under åren och på gården har Birgitta tagit emot ungdomar med olika utmaningar i livet och 2014 gick hon utbildning för att bli en Grön Arena-gård.

– ”Jag har haft bra förutsättningar här med gården och djuren, plus min bakgrund inom behandling”.

Djurens och naturens betydelse

På gården har Birgitta och Pelle flera olika djurslag, odlingar och en vacker omgivning. Deltagarna jobbar med att ta hand om djuren såsom att göra rent och gödsla ut, plocka ägg, fodra osv.

Man bygger upp sin kropp och får ta ut sig fysiskt” konstaterar Birgitta. Förmiddagarna går åt till rengöring hos djuren och utfordring och eftermiddagarna blir mer pyssel med djuren och olika saker som ska fixas. ”Det går att göra hur mycket som helst – och det är enkelt att individanpassa”. Samverkan med djuren är grundläggande och viktig. De ställer inga krav och i arbetet med djuren kan man komma närmare den som har problem att öppna sig. Utöver djuren arbetar deltagarna med odling också, men djuren står i centrum.

Gårdsägare: Birgitta Hüllert och Per Andrén

Målgrupp: Alla i behov av stöd och hjälp

Verksamhetsår: Tagit emot personer sedan snart 20 år tillbaka

Djur: Hästar, köttdjur, kaniner, får, höns, katter och hundar

Övrig verksamhet: köttdjursuppfödning, inackordering av hästar, uthyrning av boende till turister.

Bild 1. På Eriksgård välkomnas deltagarna av Birgitta och Pelle med gårdens hundar (Fotograf: Christer Yrjas).

Vägledande tankegångar

När deltagarna kommer till gården, så blir de del av ett sammanhang, de gör nytta och känner mening med sin dag. De blir sedda och de känner att de bidrar, för de gör en insats! Jobbet är fysiskt, men det ger också lugn och ro, att jobba på gården ska inte kännas stressigt. ”Jag tycker om att se deltagarna växa som individer” säger Birgitta med eftertryck och berättar om en ung flicka med psykisk ohälsa som varit på gården men nu gått vidare för att testa att börja jobba. ”Då har djuren och jag gjort skillnad!”

Omfattning och avtal

Birgitta tar emot deltagare fyra dagar i veckan och är anställd 50 % av Tomelilla kommun för att jobba på gården, och får hyra och arrende för samlingshus, loge och stall med djuren. Upplägget är mycket intressant då det inte är låst till en speciell grupp utan gården är en arena för kommunen att använda där det uppstår behov. Det kan till exempel vara inom skolan, LSS (som idag är en dag i veckan på gården) eller inom socialtjänsten med barn med särskilda behov. Avtalet är ett-årigt.

Bild 2. Hästarna på Eriksgård hålls i vackra betesmarker (Fotograf: Birgitta Hüllert).

Nöjda deltagare

När jag frågar Birgitta om vad deltagarna tycker kommer svaret snabbt ”– De gillar att vara här! Hos mig gör de en insats- de känner sig behövda” En deltagare som blev så nöjd med hur fint det blev efter rengöringen att hen med eftertryck konstaterade: ”Nu kan alla sova gott i natt”. En annan deltagare sa: ”Det var roligt att hugga ved - jag har alltid längtat efter att få hugga ved”

Birgitta berättar vidare att hon för en tid sedan hade en autistisk kille på gården. För honom var det bara katter som gällde. Han jobbade på intensivt, till klockan ringde, sen fick han klappa katten. Han tog dit sina föräldrar för att med stolthet visa det jobb han gjort med att måla ett höns hus.

Bild 3. På gården kan deltagande ungdomar gå och sätta sig i halmen och läsa en bok tillsammans med gårdens hund (Fotograf: Birgitta Hüllert).

5.4.2. Lyckegården, Munka-Ljungby, Skåne

Gård och verksamheter

Amalia tar emot en solig dag, och verksamheten är i full gång på gården. Hon berättar engagerat att tankarna på verksamhet inom grön omsorg startade som en idé kring natur och hälsa och hur hon med gården, naturen och djurens hjälp skulle kunna hjälpa folk att må bättre. ”Vi

Ägare: Amalia och Niklas Falck Målgrupp: LSS, barn och unga, nyanlända, personer med psykisk ohälsa Startår: 2014 Djur: Hästar, får, höns, hund och katt Övrig verksamhet: Skogsbruk och betesdrift, åkermarken utarrenderad.
---

kände att vi måste prova – annars kommer vi att ångra oss” och på den vägen är det. Företaget började sin verksamhet 2014 genom att ta kontakter med potentiella kunder. ”Vi fick redan från början en god kontakt med en person på Arbetsförmedlingen vilket betydde mycket för oss i starten, och hon har följt oss sedan dess”. Efter ett halvår var den första deltagaren på gården. I jämförelse med andra gårdar är det en kort tid. Sedan tillkom några personer till, och sedan dess har verksamheten snurrat på. Från början fanns de naturgivna förutsättningarna, eldplatsen och byggnaderna. Därefter, i takt med att verksamheten har utvecklats har de byggt upp växthuset som blev en andra samlingsplats. År 2017 byggdes en större samlingslokal och sedan en tid är gården en godkänd Grön Arenagård.

Djurens och naturens betydelse

Amalia betonar att de inte ville vara på gårdsplanen med verksamheten utan det var viktigt att deltagarna kunde gå rakt ut i naturen, på gårdens sjöside. På gården finns flertalet djur och huvudfokus i verksamheten är odling och trädgård. Hur mycket djuren används skiljer sig åt, i avtalet med NUR, naturunderstödd rehabilitering, nyttjas djuren knappt något alls medan de är viktiga inom LSS-verksamheten. På gården finns det alltid saker som måste göras och det finns alla typer av arbetsuppgifter. Lätta och tunga, uppgifter där du måste tänka lite och uppgifter där du måste tänka mycket. Allt beroende på person och situation, individanpassningen är viktig.

Vägledande tankegångar

Amalia har en vision i verksamheten, att det ska vara enkelt och naturnära. Ordet ÖVA är viktigt, för alla målgrupper. Man är hos Amalia för att öva sig, att bli bättre på saker, att öva sig.

Omfattning och avtal

Amalia arbetar heltid, vidare finns två fast anställda, på halvtid och en person är timanställd.

Avtal tecknas enskilt för varje person inom LSS, avtalen ser lite olika ut beroende på handledarbehov.

NUR – vanligt upphandlat avtal med Region Skåne. Avtalstiden är 3 år plus 1 + 1 år.

Skola – enskilda avtal för varje elev. Avtalstid, minst en månad, vissa timmar i veckan. Amalia kräver en klar och tydligt plan över varför eleven är där. ”Jag vill inte ha hit elever på för korta uppdrag, vi måste kunna bygga en bra relation annars kan jag inte åstadkomma resultat, för att det ska bli bra”.

Arbetsförmedlingen – enskilda placeringar, men från början ett gruppavtal med fem platser, för att våga starta. Det blev bra, de betalade för fem platser oavsett om någon var på plats. Bra kontaktperson är guld värt.

Bild 4. Skogsbad används ibland som avkoppling för deltagarna i NUR (Foto: Amalia Falk).

Nöjda deltagare

Det som är bra med utomhus och natur, förutom solsken och vind i håret, är att man som deltagare får ett fysiskt utrymme, som kan vara väldigt viktigt om man är psykiskt skör, eller har funktionsvariationer. Deltagarna uppfattar det som lugnande att veta att de kan gå undan, det finns en möjlighet att försvinna bort, men ändå vara en del i ett sammanhang. Variationen av sysslor som deltagarna kan jobba med är stor, på en gård finns det alltid saker som behöver göras. Amalia lyfter fram att det finns människor som mår bra av det monotona. Det uppfattas ofta lite fult, men på Lyckegården gör det nytta.

Djuren och naturen ger ett lugn och trygghet för vår hjärna. Det är lättare för en deltagare att interagera med djur, än med människor. Naturens och djurens cykler fortsätter även fast jag mår dåligt, det ger ett lugn och en känsla av sammanhang som är större än jaget. Det är viktigt för deltagarna, att känna sig som en del i en helhet.

Bild 5. På gården kan deltagarna sitta i växthuset eller utanför med katten i knät (Fotograf: Amalia Falk).

5.4.3. Stallyckan, Västra Götalands region

Gård och verksamheter

Jeanette och Joakim köpte gården, som ligger i Marks kommun söder om Borås, år 2005. Under 2008-2010 ansökte de om investeringsstöd, vilket de var först i landet att göra när det gällde att bygga om en lantgård till omsorgsverksamhet. Idag är de egenföretagare med anställd personal.

Både Jeanette och Joakim har en lång bakgrund inom bland annat personlig assistans och familjehemsvård. Jeanette som driver Stallyckan är barnskötare i botten med en vidareutbildning till stödpedagog.

Gårdens framväxt har skett successivt och Stallyckan har sedan 2015 en verksamhetschef som heter Helena Eriksson. Hon är socionom och har en bakgrund inom psykiatri, LSS och främjande arbete med ungdomar. För att få söka IVO-tillstånd måste man ha en anställd föreståndare på 50 % (godkänd av IVO). Gården har även anställt en stödassistent och ett stödbiträde, samt annan personal som varierar över tid. Personal ska ha lägst gymnasial undersköterska eller barnskötarutbildning enligt Socialstyrelsen. Det behövs i dagsläget 4-5 personer för att sköta driften, utöver att vissa deltagare har personlig assistent med sig till gården.

Gårdsägare: Jeanette Kobilsek & Joakim Eriksson

Målgrupp: Daglig verksamhet enligt LSS, skolelever med lång skolfrånvaro samt individer som bokar enskilda aktiviteter

Verksamhetsår: startade 2010

Djur: Hästar, katter, kaniner, getter och sociala tjänstehundar.

Övrig verksamhet: gård- och ryttarförening

Det kommer deltagare minst fem dagar i veckan, men ibland är det aktiviteter på gården upp till sju dagar per vecka.

Över tid har gårdens deltagare varierat, med allt ifrån privatpersoner som önskar enskild ridning eller aktivitetstid till skolelever med hög skolfrånvaro. Stallyckan hade en period via Arbetsförmedlingen så kallade ”sysselsättningsplatser med rehabiliterande inslag för personer med psykisk funktionsnedsättning (RESA). Parallellt med den dagliga verksamheten som drivs sedan 2015 vistas fortfarande skolelever med hög skolfrånvaro på gården i samarbete med bland annat elevhälsan. De har också en gymnasial lärlingsplats där eleven får träna sociala förmågor, vilket bekostas av skolans statsanslag. Vidare kommer fortsatt privatpersoner till gården för enskild aktivitetstid, för att få umgås med djuren och vistas i gårdsmiljön.

Djurens och naturens betydelse

Stallyckan har fyra hästar, tre getter, katter och kaniner, samt sociala tjänstehundar som ägs av Helena. Deltagarna kan träna Helenas hundar och hundarna hjälper vissa deltagare att avleda ångest. Deltagare i daglig verksamhet tillverkar olika produkter som säljs via Facebooksidan ”Handgjort från Stallyckan”.

Bild 6. Fysisk interaktion med häst känns skönt (Fotograf: Jeanette Kobilsek).

Vägledande tankegångar

Att tillgängliggöra en lantlig miljö med djur för alla är de vägledande tankegångarna på Stallyckan. Man försöker att matcha olika deltagare med varandra och att ha skolelever tillsammans med daglig verksamhet fungerar mycket bra. Skolelever kan hjälpa dem inom LSS. Skoleleverna som inte har så mycket social kontakt i skolan får social kontakt via deltagarna på Stallyckan. Man samarbetar kring djuren och det uppstår dialog om vad djuren gillar.

De viktigaste bidragen som verksamheten ger deltagarna är den sociala gemenskapen, sysslor på riktigt, ökad initiativförmåga, förmågan att välja och att

säga ”Nej”. Med hundarna kan socionomen göra aktiviteter som ger lycka. Man hittar oftast sysslor i den dagliga verksamheten, t ex ville någon ha ett bollplank och då byggde man det. Musik kan också bidra till ökat välmående hos deltagarna. Två av personalen spelar gitarr, och det aktiverar en del deltagare, men det kan även vara lugnande.

Omfattning och avtal

Stallyckan har flera olika avtal. LLS-verksamheten bedrivs enligt LOV, i avtal med Borås kommun. Jeanette har valt, efter inläsning och övervägande, att söka ett eget tillstånd från IVO gällande LSS-verksamheten. LOV-avtalen i Borås är 1-åriga, och har 30 dagars uppsägning för deltagaren, därefter utblir ersättningen. LSS-handläggaren gör en nivå-bedömning av hur stort stödbehov deltagaren har, utifrån det regleras ersättningen till utförare. Deltagarna kan vara på gården från varje vardag ner till en dag/vecka. Gården har max 6 platser på heltid, men om deltagare inte är där på heltid kan de ta in fler deltagare. Heltid räknas som över 5 timmar/dag, och halvtid som under 5 timmar/dag. Deltagare åker färdtjänst till och från gården. De tar med sig egen lunchlåda då gården inte får laga och bjuda deltagarna på mat. Dock kan de baka eller bjuda på mackor. Man måste följa regler från miljö- och hälsoskyddsnämnden och brandskyddet. Enligt avtal får en privat utförare bara stänga två veckor på hela året för att deltagarna inte ska bli utan aktiviteten. På Stallyckan har man lågt antal deltagare och hög personaltäthet.

Bild 7. Kaninerna som går i grupp i rasthagen är roliga att vara med tycker deltagarna (Fotograf: Joakim Eriksson).

Stallyckan har för närvarande ett uppdrag åt socialtjänsten i Marks kommun gällande ett barn. Man har max fyra skolelever åt gången och tiden på gården varierar mycket. Insatserna skraddarsys till varje elev. Stallyckan har även avtal med Arbetsförmedlingen om bidragsanställning.

Föreningen på Stallyckan har fått projektstöd från Västra Götalandsregionen för att utveckla en kurs om hur Stallyckan uppstod och arbetar, samt om lagar, regler och tillstånd. Kursen är webbaserad och använder lärplattformen Canvas.

Citat från deltagarna:

"Jag har ingen funktionsnedsättning, jag har en funktionsuppsättning", säger en elev med autism."

"Man blir inte vuxen på allvar förrän man inser att det inte är någon skam att vara barnslig."

"Hundens tyngd mot mitt bröst tar bort tyngden av ångesten och gör mig lugn. Det känns skönt inuti."

Bild 8. På Stallyckan har man en lyft så att alla som vill sitta på en häst kan komma upp på hästryggen (Fotograf: Susanna Ledström).

5.4.4. UlliBruk, Värmlands län.

Gård och verksamhet

Vid UlliBruk bedrivs daglig verksamhet enligt LSS sedan 2010. UlliBruk drivs av Marianne Andersson som är utbildad arbetsterapeut. Marianne har mångårig erfarenhet av att arbeta på olika dagcenter och tidigare vid vårdhem för personer med

Gårdsägare: Marianne Andersson
Målgrupp: Daglig verksamhet enligt LSS
Verksamhetsår: Startade 2010
Djur: Får, kaniner och höns

funktionsnedsättning. Betydelsen av naturmiljöer och natur- och djurunderstödda aktiviteter observerade hon tidigt i sin karriär och har återkommande integrerat inslag av djur- och natur i sitt arbete med funktionsnedsatta. När möjlighet fanns att starta en Grön arena verksamhet vid sin egen gård var det ett självklart val för Marianne.

Vår, sommar och höst utgår verksamheten från ett gårdshus i en småskalig lantgårdsmiljö med trädgård, får, kaniner, höns och grannens katter som dagligen kommer på besök. De vardagliga sysslorna omfattar bland annat skötsel av djuren och trädgårdsodling. Matlagning ingår i de dagliga rutinerna och odlingarna vid gården bidrar med vissa råvaror. Vintermånaderna är förlagda till en ullverkstad i centralorten Kil och då ägnas tiden åt kreativt skapande med ull.

Aktiviteter som syftar till integrering i samhället är återkommande inslag i verksamheten oavsett årstid, exempelvis genom utflykter, handla i den lokala butiken och försäljning av hantverk som deltagarna tillverkar. Marianne samarbetar även med övriga Grön Arena gårdar i kommunen som bedriver daglig verksamhet. Detta sker genom att gårdarna ibland gör gemensamma aktiviteter med deltagargrupperna men också att handledarna träffas för kollegialt utbyte.

Bild 9. Köra skottkärva till trädgårdslanden är en av sysslorna på gården (Fotograf: Marianne Andersson).

Djurens och naturens betydelse

Marianne betonar betydelsen att utgå ifrån det natur- och djurnära i en daglig verksamhet. Djurens närvaro tillför många olika aspekter. För deltagarna är det värdefullt med djurkontakten, levande varelser som de kan ägna sig åt och som de har intresse för att sköta, umgås med och ägna sig åt.

Två ord som Marianne framhåller för att beskriva gårdsmiljö är *Rymd* och *Rytm*. *Rymd* utifrån att det finns ytor att röra sig på, i uthus, vedbod och gårdshus men även utomhus i trädgården, skogen och naturen. Hon lyfter fram att det utgör en kontrast till tätorten. Gårdsmiljön ger en frihetskänsla med möjligheter att röra sig fritt, ta initiativ och göra upptäckter i naturen. Rymden ger förutsättningar till ett varierat innehåll. Verksamheter i en tätort har andra förutsättningar som kan begränsa exempelvis av byggnader och trafik. *Rytm*, medför en inramning av det natur- och djurnära som ger en regelbundenhet som känns igen. Allt från rytmen på dagen till årstidsväxlingar blir tydliga men samtidigt föränderligt och växlande. Exempelvis vårtecken som kommer, att odla från frö, planta, skörd, fågelkvitter eller förbereda trädgården för vintervila. Händelser som sker runtomkring som uppmärksammas och påtagligt kan ses och upplevas.

Gården, djuren och naturen ser Marianne som viktiga medel för att uppnå en god livskvalitet och aktiva dagar för deltagarna. Det blir ett komplement till deras liv i övrigt som ofta är förlagda till tätortsmiljöer. Gården ger förutsättningar till alternativa upplevelser som utgör ett kontinuerligt inslag i deltagarnas vardagsliv över tid. En plats där deltagarna kan känna tillhörighet.

Bild 10. Fåren på gården är trevliga att besöka och prata med (Fotograf: Marianne Andersson).

Vägledande tankegångar

Marianne arbetar utifrån Sivers-metodiken som grundidé. Sivers står för ”Social individ via utveckling i samverkan”. Ledord för hennes arbete som handledare är att stärka deltagarnas självförtroende, självständighet, samhörighetskänsla och samarbetsförmåga. Tanken är att ge möjligheter till en aktiv dag och utgå ifrån intresse, förmågor och önskningsar där deltagarna kan ha inflytande över dagarnas innehåll. Förhoppningen är att deltagarna ska få nya erfarenheter, kunskaper och vidgade vyer på olika sätt. Allt från upplevelser i det lilla, som att smaka en ny grönsak till större händelser så som färklippning.

Omfattning och avtal

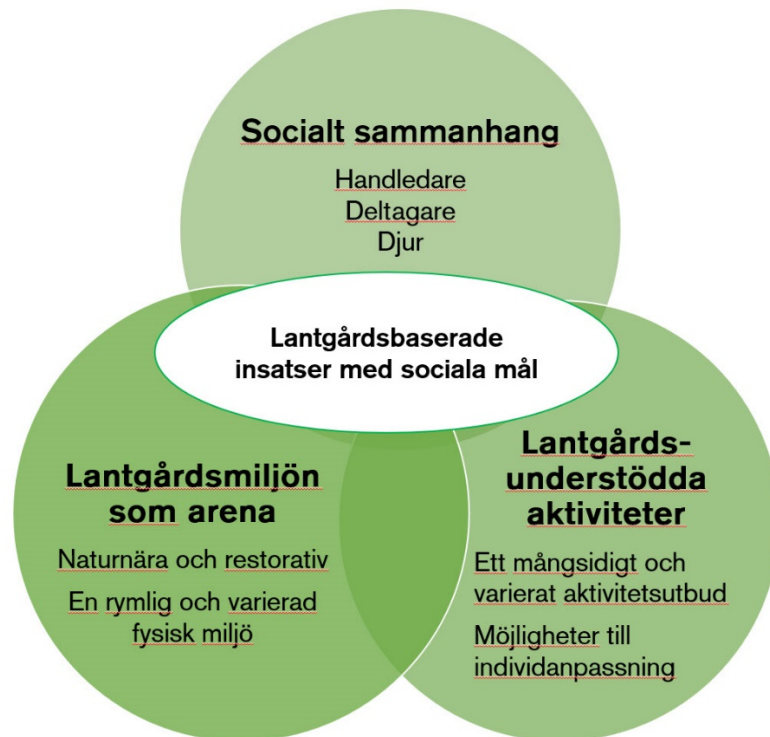
Vid gården är det verksamhet tre dagar per vecka och som flest fyra deltagare per dag. Det är kommunen som upphandlat platser sedan verksamheten startades 2010. Det finns ett huvudavtal med kommunen om upphandling av tjänster vid verksamheten. Att gården är certifierade som Grön arenagård ingår här som krav. För varje enskild deltagare finns ett placeringsavtal som löper på ett år i taget. Uppsägningstiden för avtalen är tre månader åt båda hållen. Utifrån avtalet så ansvarar kommunen för alternativ verksamhet om Marianne skulle bli sjuk eller vid ledighet.

Bild 11. Det är spännande att plocka ägg tillsammans och se vilka olika färger och storlekar de har (Fotograf: Marianne Andersson).

6. Gemensamma utgångspunkter och innehåll i insatserna

Litteraturgenomgångar visar att insatserna tar gemensam utgångspunkt i samspelet mellan elementen *sociala sammanhang*, *lantgårdsmiljön som arena* och *lantgårdsunderstödda aktiviteter* (Bragg & Atkins, 2016; Höglund, 2020). Se figur 1 nedan för illustration av nyckelelementen.

Figur 1. Tankemodell över nyckelelementen i lantgårdsbaserade insatser med sociala mål: Socialt sammanhang, Lantgårdsmiljön som arena och Lantgårdsunderstödda aktiviteter (en modell utformad med inspiration från Bragg och Atkins, 2016, s. 46).

Det *sociala sammanhanget* omfattar handledare och deltagare. I insatserna har även djuren en framträdande betydelsen och roll som social aktör (Gorman, 2017; Hassink et al., 2017). *Lantgårdsmiljön som arena* har vissa karaktäristika som kännetecknar en gårdsmiljö. Det är en naturligt stödjande miljö med potential att

främja restoration/återhämtning (Gallis, 2013). Slutligen *lantgårdsunderstödda aktiviteter*, som ger förutsättningar till ett varierat utbud av natur- och djurunderstödda aktiviteter. De möjliggör att i stor utsträckning individanpassa sysslornas innehåll till deltagarnas varierande förmågor, färdigheter och individuella önskemål om dagarnas innehåll. I följande avsnitt beskrivs innehållet och aspekter som framkommit av betydelse i insatsernas sammansättning. Inför denna genomgång bör det framhållas att utformningen av verksamheterna varierar i de lokala sammanhangen.

6.1. Sociala sammanhang, aktörer och centrala aspekter

I följande avsnitt beskrivs handledarnas roll, deltagargrupper och vad som är av betydelse för ”det sociala” ur deltagarperspektiv samt djurens framträdande betydelse i sammanhanget.

Handledarna har en nyckelroll som ledare och stödjande personer. I insatserna arbetar en eller flera handledare tillsammans med deltagarna i de praktiska sysslorna (Sempic et al., 2010). Deras uppdrag omfattar att leda ett socialt stödjande sammanhang, tillgängliggöra en säker och trygg miljö samt tillgängliggöra sysslor och aktiviteter som är meningsfulla, hälsofrämjande och utvecklande för deltagarna som individ (Höglund, 2020). I sin roll har även handledarna en central funktion för att bistå deltagarna med socialt stöd på olika sätt (Ellingsen-Dalskau, 2017; Steigen, 2018). Detta genom att exempelvis visa tilltro till deltagarnas förmågor genom att låta dem utföra praktiska uppgifter med självständighet, ge positiv feedback och fungera som en förebild och mentor.

I Sverige och andra länder varierar handledarnas yrkesmässiga och professionella bakgrund, exempelvis lantbrukare, sjuksköterskor, sjukgymnaster, arbetsterapeuter, lärare och socialarbetare (Leck, 2013; Hassink, 2017; Höglund, 2020). I gårdsmiljön är handledarnas huvuduppgift att utforma ett innehåll i vardagen som stärker deltagarna utifrån var de befinner sig som individer. Detta medför att handledarna använder sina personliga och professionella kompetenser på ett sätt som skiljer sig från traditionella professionsroller.

En handledare som driver en verksamhet inom arbetslivsinriktad rehabilitering uttrycker det så här:

"När jag jobbade inom psykiatri var jag sjuksköterska. När jag jobbar med deltagarna här på gården ser jag mig istället som en frisksköterska."

(Citat hämtat från Höglund, 2020)

I handledarnas utformning av verksamheterna tillskriver de betydelsen av att utforma en social miljö som är inkluderande, med acceptans och respekt för deltagarna som individer.

Djurens närvaro och den vardagliga interaktionen med djur som ett naturligt inslag skiljer de sociala sammanhangen från de flesta andra gruppverksamheter. Djuren har en framträdande roll i insatserna och i gårdsmiljöerna återfinns ofta flera sorters djur, såväl sällskapsdjur som lantbruksdjur. Samspel mellan människa och djur och den betydelse människor som individer tillskriver umgänge med och närvaro av djur är mångfacetterad och varierad. I insatserna har djuren visat sig bidra till gårdens atmosfär och karaktär. Djuren fungerar som sociala katalysatorer som ger upphov till samtalsämnen samt blir ett gemensamt fokus för gruppdeltagarnas aktiviteter. I flera studier (t ex. Granerud och Eriksson, 2014; Ellingsen–Dalskau, 2017) framkommer att deltagarna beskriver djuren som icke-dömande och kravlösa, exempelvis "att man kan vara sig själv tillsammans med djur" (Berget et al., 2013). Vidare har det framkommit att många deltagare under dagarna, vid behov eller utifrån önskemål, väljer att söka upp miljöer och ägnar sig åt aktiviteter där de har sällskap av djur istället för närvaro av andra människor. En slutsats från Steigens (2018) avhandling är att djurens närvaro upplevs som socialt stödjande och kan bidra med bland annat emotionellt stöd till deltagarna.

6.2. Lantgårdsmiljön som arena – en naturligt stödjande miljö

Lantgårdsmiljön och dess karaktär utgör den fysiska omgivningen som ger insatserna sina unika förutsättningar. Gårdsmiljöerna varierar i de lokala sammanhangen samtidigt som lantgårdar har förenande karaktärsdrag som kan förstås i termer av en naturligt stödjande miljö (Gallis, 2013). I gårdsmiljöer finns en variation av utemiljöer: gårdsplan, hagar, trädgårdsodlingar, näraliggande sädesfält och skogspartier såväl som att miljön rymmer olika byggnader,

exempelvis: djurstallar, höns hus, verkstäder och växthus samt samlingsplatser för människor både utom- och inomhus. Gårdsmiljön är således en naturnära miljö med begränsade intryck samtidigt som miljön är rymlig, varierad och stimulerar till aktivitet och fascination för det som sker i omgivningarna. de Bruin et al. (2013) beskriver gårdsmiljön som en icke-institutionaliserad miljö och Hassink et al. (2010) som en icke-vårdande kontext.

Lantgårdsmiljön har visat sig kunna tillföra en miljö som står i kontrast till andra miljöer deltagarna har tillgång till i sin vardag (Höglund, 2020). Gården och miljöns specifika förutsättningar kan fylla en viktig funktion som en kompletterande vardagsmiljö för deltagaren med möjligheter att vistas i naturen och ägna sig åt djur- och naturunderstödda aktiviteter. Här kan det vara av vikt att framhålla att vad som upplevs vara en stödjande och restaurativ miljö för en människa kan ha motsatt påverkan på en annan individ (von Lindern et al., 2017). Deltagarens intresse och motivation inför att vistas i en gårdsmiljö är därför central för de individuella upplevelserna.

6.3. Lantgårdsunderstödda aktiviteter – Mångsidiga och meningsfulla

Lantgårdsmiljön har visat sig ha specifika förutsättningar att erbjuda en kombination och variation av natur- och djurunderstödda aktiviteter (Sempik et al., 2010). Aktivitetsutbudet varierar mellan olika verksamheter, vanliga inslag är djurskötsel, odling, trädgårdsarbete och promenader med djur. I vissa verksamheter inkluderas exempelvis: ridning, snickeri, hantverk och vedhantering. Vid verksamheter i Sverige är det ovanligt att de aktiviteter deltagarna ägnar sig åt är länkande till gårdens produktion inom gröna näringar, vilket är vanligare i till exempel Nederländerna (Höglund, 2020).

I tidigare forskning framkommer att lantgårdsunderstödda aktiviteter har goda förutsättningar att erfaras som meningsfulla av deltagarna (Granerud & Eriksson, 2014). Detta genom att vara ”naturliga” uppgifter, samt att sköta djur eller ägna sig åt odling kan bygga på individens motivation, engagemang och intresse. Variationen av tillgängliga aktiviteter ger också förutsättningar till valmöjligheter för individen, att deltagarens önskemål kan ges utrymme i relation till aktivitetsinnehåll. Vidare kan uppgifterna och handledarens stöd anpassas utifrån deltagarens individuella förmågor och tidigare kunskaper.

Citat från deltagarna:

"Man känner att man gör nytta på något sätt. Kon tycker om att bli borstad, hon håller huvudet på ett sådant sätt att hon visar det."

"Djuren ska skötas varenda dag, men annars ändrar det sig vad vi gör. Olika arbetsuppgifter. Det hinner inte bli tråkigt."

"Att rykta. Det blir litet träning också och jag tänker inte på min värk. Tiden går fort för det är roligt medan jag gör det."

"Jag har blivit mycket mer positiv till sinnet, men sedan blir jag trött när jag kommer hem."

6.4. Salutogena utgångspunkter

I forskning och litteratur ges en samstämmig bild av att insatserna återkommande utformas med en salutogen inriktning (Sempik et al., 2010; Bragg & Atkins, 2016). Salutogens (Antonovsky, 1991) innebär ett fokus på det friska och hälsofrämjande med ett framåtsyftande perspektiv. En förståelse för hälsa som tar såväl sociala, psykosociala, mentala som fysiska aspekter i beaktande (Nilsson et al., 2012).

Nyckelbegrepp i den salutogena teorin är *Känsla av sammanhang, KASAM*. För att främja förutsättningar för att människor ska uppleva KASAM i olika sammanhang är begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet centrala dimensioner. Begriplighet avser kognitiva aspekter, exempelvis om de utmaningar vi ställs inför är möjliga att förstå. Hanterbarhet åsyftar balans mellan kravnivå och individens förutsättningar att hantera stimuli i omgivningen och upplevda förväntningar. Slutligen meningsfullhet som enligt Antonovsky (1996) är den viktigaste dimensionen för att främja KASAM. Meningsfullhet är en känslomässig dimension och relaterar till motivation, engagemang och individens upplevelse av mening.

Den salutogena teorin kan tillämpas både för att tänka kring individuella upplevelser av KASAM, men även i utformningen av verksamheter för att stödja deltagarnas förutsättningar att erfara sammanhanget som begripligt, hanterbart och meningsfullt.

I insatserna eftersträvas salutogena målsättningar genom att utgå ifrån och förhålla sig aktivt till att utforma såväl en stödjande miljö, begripliga, hanterbara och meningsfulla aktiviteter och ett socialt inkluderande sammanhang med fokus på att stärka deltagarnas individuella resurser. Kompletterande vård, omsorg eller

terapi som deltagarna kan vara i behov av behandlas av andra aktörer utanför insatsens ramar.

6.5. Individanpassning

Individanpassning är en ytterligare framträdande idé i insatserna. Anpassning till deltagarnas individuella behov och förutsättningar främjas genom att miljön är rymlig, varierad och stödjande samt att det finns en mångfald av möjliga sysslor där deltagarna kan ges utrymme att ha inflytande över dagarnas innehåll utifrån individens förutsättningar och önskemål. Av betydelse är att handledarna i sin inramning av insatsens sociala villkor lämnar ett handlingsutrymme för deltagarnas självbestämmande men är tillgänglig för att ge instruktioner, stöd och vägledning när deltagarna upplever behov av det (Höglund, 2020).

7. Hur upplever och påverkas olika brukargrupper av att få vistas på gård

I följande avsnitt visar vi vad forskningen har kommit fram till för olika brukargrupper i samhället.

7.1. Daglig verksamhet och personer med funktionsnedsättningar/variationer

Daglig verksamhet avser insatser som syftar till att utgöra en meningsfull sysselsättning för personer med funktionsnedsättningar, ett vidare syfte med insatserna är att stärka individens arbetsförmåga (Socialstyrelsen, 2019). Under 2017 hade 37 500 personer i Sverige plats beviljad i daglig verksamhet, ett bistånd som beviljas enligt 9 § 10, Lagen om stöd och service, LSS (SFS 1993:387). Beslut fattas av kommunal socialtjänst men tjänsten kan upphandlas av privata anordnare. I ett antal kommuner omfattas kommuninvånare med funktionsnedsättning av Lagen om Valfrihet, LOV (SFS 2008:962). I dessa kommuner har individerna som beviljats bistånd större möjligheter att själva välja utförare av daglig verksamhet. I Storbritannien och Nederländerna finns liknande system för att öka medborgarnas möjligheter att styra över innehållet i beviljade insatser. I dessa länder har detta ökat antalet individer som väljer att ha sin dagliga sysselsättning förlagd till verksamheter i lantgårdsmiljö (Hassink, 2017; Leck, 2013).

De individer som omfattas av LSS är inte på något vis en homogen grupp (Socialstyrelsen, 2019). Det kan vara en rad olika diagnoser och funktionsnedsättningar som föranleder behov av en anpassad arbetsplats, exempelvis: personer med utvecklingsstörning, autism, autismliknande tillstånd eller neuropsykiatriska funktionsdiagnoser. Detta innebär att deltagarnas förutsättningar till självständighet och behov av stöd i sin dagliga verksamhet varierar i stor utsträckning. Inramningen av daglig verksamhet är strukturerad som en arbetsdag. Antalet timmar per dag och antalet dagar per vecka varierar på individnivå.

7.1.1. Meningsfullt arbete och en plats för välbefinnande och rekreation

Daglig verksamhet i lantgårdsmiljö visar sig ha goda förutsättningar att ge deltagarna en sysselsättning de upplever meningsfull i kombination med ett sammanhang som främjar stunder av välbefinnande och rekreation (Höglund, 2020; Rotheram et al., 2017; Elings, 2004). I studierna framkommer att lantgårdsmiljön och arbetsuppgifterna ger deltagarna en sysselsättning som de upplever meningsfull och engagerande. Lantgården blir en kompletterande vardagsmiljö som möjliggör att arbete med och umgås med djur samt att vistas i naturen. I sammanhanget bör nämnas att de deltagare som intervjuats har känt delaktighet i beslutet att ha sin dagliga verksamhet förlagd till lantgårdsmiljö.

Deltagarnas kognitiva förutsättningar varierar såväl som vad individer upplever meningsfullt och motiverande. I relation till detta visar sig lantgårdsmiljön kunna erbjuda en hög grad av individanpassning. Där kan deltagaren bidra utifrån sin egen förmåga, och individuella önskemål kan ges utrymme att påverka innehållet i sysslorna.

I Sverige är daglig verksamhet för personer med funktionsnedsättning den vanligaste inriktningen för sociala insatser i lantgårdsmiljö (Höglund, 2020). Det kan förstås som en insats med historiska rötter som funnit nya former och anpassats till dagens samhällliga villkor. En internationell utblick visar att personer med funktionsnedsättningar även är den till antalet största deltagargruppen för liknande verksamheter i Storbritannien (Leck, 2013) och Nederländerna (Elings, 2012). Trots att de till deltagarantal är den största gruppen återfinns endast ett fåtal studier som inriktats sig mot att studera insatser med denna inriktning.

7.2. Barn och unga

Inom skolan finns det elever med olika utmaningar där pedagogisk verksamhet förlagd till en gård kan utgöra en stor hjälp för enskilda elever. Flera elever med problematisk skolgång har olika typer av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, som t ex Autism, och ADHD (Kearney & Albano, 2004; Munkhaugen et al., 2019), vilket kan leda till problematisk skolfrånvaro, ibland benämnda ”hemmasittare”. Det handlar om både grundskolan (årskurs 1-9), gymnasieskolan och pedagogisk verksamhet (fritidshem, förskoleverksamhet).

Ungdomar med utanförskapsproblematik kan genom att ta del i verksamheten på en gård få en känsla av sammanhang, i det mindre, och succesivt bygga upp sin känsla av tillhörighet till det större. På gårdens förekommer födsel och död, frön sås som blir till plantor, ungdomarna följer året från sådd till skörd vilket ger ett sammanhang och en helhet. Det gör att ungdomarna kan utveckla en känsla för sitt eget liv baserat på det (Hassink et al., 2018).

Hassink et al. (2018) konstaterar vidare att elever/ungdomar på en gård har lättare att acceptera lantbrukaren som auktoritär än t ex personal som jobbar med ungdomarna. Det förklaras med lantbrukarens känsla och stolthet över sin gård som hen förmedlar.

Green Chimney i Brewster, Staten New York, USA bildades 1947 av Dr. Samuel B. Ross. Samuel och hans fru köpte en lantgård och började ta emot elever med olika problem med att fullfölja sin skolgång. Med tiden växte verksamheten och man byggde ut med skollokaler och internatboende. Idag kan skolan ta emot upp till 200 elever från 5-18 års ålder från hela staten New York. Ca 90 % av de elever som går på skolan är pojkar och den genomsnittliga tiden på skolan har visat sig vara tre år för att få tillräckligt stöd för att kunna slutföra sin skolgång. Ungefär hälften av eleverna bor på internat från måndag-fredag, medan resten åker fram och tillbaka till skolan varje dag. Green Chimney är en stor lantgård med ca 200 olika djurindivider som t ex hästar, kor, får, grisar, kameler, lamor, höns, kaniner och mindre djurarter. Man har stallar, trädgård, rehabilitering av vilda rovfåglar, pool, gymnastiklokal, lektionssalar, mm. Utvärdering av hur eleverna påverkas av att gå på Green Chimney har visat att de får ökad kompetens, bättre självförtroende, förbättrad karaktär, mer kontakt & omvårdnad, och förbättring av problembeteende (Brandes, 2019). I en studie har man visat att eleverna får en utveckling av sin självreglering, eftersom fasthållning av elever som får raseriutbrott och behöver lugnas ned bara skedde 0,3 ggr/tidsenhet när de vistades på lantgårdenen, men 278,9 ggr/tidsenhet i klassrummet (Flynn et al., 2019).

Kiipula Foundation i Finland driver statsfinansierade yrkesskolor på gymnasienivå för elever som har olika fysiska eller mentala problem som gör det svårt för dem att gå i en vanlig skola. Eleverna har korta teoripass då de har svårt att fokusera längre stunder, och sedan går de ut och jobbar i skogen, arbetar i växthusen eller sköter djuren på skolan eller på omkringliggande lantgårdar. Skolan har internat där eleverna bor från måndag-fredag, och de har många andra aktiviteter, samt utbyten med andra länder.

I Sverige har vi inga liknande skolor som Green Chimney och Kiipuls för elever. Vi har dock flera Naturbruksgymnasier som tar emot elever med funktionsnedsättningar, t ex Lillerudsgymnasiet i Karlstad. Ett annat exempel är Karolinaskolan utanför Höör där gymnasielever med olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar får gå i en skola med mycket trädgårds och utomhusaktiviteter och anpassad skolgång. De bor på internat måndag-fredag och vuxna på internatet har hundar med sig. Det finns även flera privata gårdar som tar emot skolelever som inte orkar gå i skolan t ex Humlamaden i Skåne som har hästar och terapihundar på gård, samt trädgårdsrehabilitering. Flera Gröna arena-gårdar som finns runt om i Sverige tar också emot elever med problematisk skolgång. Det ser olika ut, undervisning sker också på gårdarna, men eleverna har kvar sin skolgång i vanliga skolan. Se tidigare presentationer av de fyra lantgårdarna.

7.3. Psykisk ohälsa

I Sverige uppgav 41 procent av personer (16-84 år) som svarade på en enkät om psykisk hälsa att de har besvär av ängslan, oro eller ångest (Folkhälsomyndigheten, 2020). Av dessa angav 6 procent att besvären var svåra. Det var en högre andel kvinnor som angav besvär (49 %) än män (33 %), och i åldersgruppen 16-29 år angav fler problem (över 50 %) än i de äldre åldersgrupperna (30-44 år drygt 40 %, 45-64 år under 40 %, 65-84 år drygt 30 %). Det var 4 % av befolkningen som svarade att de hade fått diagnosen depression, och 7 % av männen och 8 % av kvinnorna bedömdes ha en allvarlig psykisk påfrestning. Den senare kan indikera ett psykiatriskt tillstånd, och den var högst i åldersgruppen 16-29 år.

I Norge står psykisk ohälsa för över en fjärdedel av den totala sjukdomsbilden i åldersgruppen 10-14 år. Detta ökar till 30 procent i åldersgruppen 15-19 år. I äldre ungdomsår är ångest den största orsaken till sjukdom, men också depressiva åkommor får ökad betydelse genom ungdomstiden. Det har också varit en kraftig ökning av andelen studenter som uppger att de har psykiska problem. I de norska riktlinjerna för barn och ungdomars mentala hälsa Helse- og omsorgsdepartementet (2019) och i Helse- og omsorgsdepartementet (2018-2019), beskrivs betydelsen av naturbaserade och djurunderstödda insatser och kontakt med natur och djur som en aktuell insats. Dessa kan delas in i: 1) Symtom på psykisk hälsa 2) Självkänsla och egenförmåga (dvs. förmåga att klara uppgifter som man inte trodde att man skulle kunna klara av) 3) Sociala relationer och socialt stöd.

7.3.1. Symptom

Ett förtroendefullt samspel med däggdjur kan ge positiv effekt på människors fysiska hälsa genom att minska risken för hjärt-kärlsjukdomar och öka nivån av stressminskande hormoner, t.ex. oxytocin (Handlin et al., 2011). Effekten verkar vidare vara kopplad till samhörigheten med djuret, den nära relationen och dess höga nivåer av de stressminskande hormonerna (Handlin et al., 2011). Internationella review-studier har kommit fram till att djurunderstödd terapi (eng. Animal Assisted Therapy) har positiv effekt på minskning av ångest, depression, ilska och generell nedstämdhet (O'Haire et al., 2015; Rossetti & King, 2010). Norska interventionsstudier med traditionella lantbruksdjur har visat minskad ångest och depression för personer med psykiska problem (Berget et al., 2011; Pedersen et al., 2012) Det finns dock få studier av denna typ som har en planlagd intervention och en kontrollgrupp.

Meningsfulla aktiviteter i skogen för människor med nedstämdhet, ångest och utbrändhet har också visat på minskade symptom. En studie av Nordh et al. (2009) visade att under en tio veckors period med skogsskötsel och promenader i skog och mark fick deltagarna färre symptom av psykisk ohälsa och en bättre kroppsfunktion. Hartig och Straats (2005) fann i en serie experiment att viljan att gå turer i skogen

jämfört med promenader i städer och urbana områden var större ju större behovet var för återhämtning i förhållande till stress och utmattning.

Teoretiskt har detta sin bakgrund i teorin om uppmärksamhet och återhämtning (eng. Attention Restoration Theory, ART), som betonar vikten av att exponering för natur bidrar till att minska mental trötthet bl.a. genom ökad uppmärksamhetskapacitet (fascination) och distraktion (being away) (Kaplan & Kaplan, 1989). Två review artiklar har gått igenom publicerad vetenskaplig litteratur om ART med systematiska metoder (Ohly et al., 2016; Stevenson et al., 2018). Ohly et al. (2016) fann ett visst stöd för teorin med signifikant positiva effekter av att vistas i naturmiljöer för tre parametrar, men de övriga meta-analyserna visade inte på några tydliga effekter. Deras slutsats var att fältet skulle tjäna på att identifiera de mått på människors uppmärksamhet som är mest känsliga för naturmiljöer, och därefter identifiera de specifika parametrar och de kopplade uppmärksamhetsprocesser som verkar ge positiva effekter. Stevenson et al. (2018) fann i sin review att arbetsminne, kognitiv flexibilitet och till viss grad uppmärksamhetskontroll förbättras efter att människor har vistats i naturmiljöer. Studier vid Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp, har visat att trädgårdsaktiviteter med stort inslag av träd uppfattas som mindre krävande än traditionella trädgårdar i rehabiliteringen av människor med långtidssjukskrivning (Grahn et al., 2010).

7.3.2. Självkänsla och egenförmåga

Centrala faktorer i upplevelsen av egen hälsa kan kopplas till egenförmåga (eng. coping), motståndsresurser (eng. resilience), och känslan av sammanhang i tillvaron (eng. sense of coherence). Detta är delar som är möjligt att utveckla i relationen till andra levande individer. Samvaro med djur och kontakt med naturliga element kan också bidra till att återställa känslan av sammanhang (Kruger & Serpell, 2010), dvs. skapa tilltro till att man klarar av olika utmaningar. Det mest effektiva sättet är att få egna erfarenheter av att klara något själv. Andra sätt kan vara att ta emot muntligt stöd genom att någon säger till dig att du kan klara av en uppgift eller övertyga dig om att pröva. Lågt förtroende för att kunna klara av att hantera olika utmaningar leder till att personen inte upplever sig kunna välja det hen önskar (Bandura, 1997). Användning av djurunderstödda insatser (eng. Animal Assisted Interventions) med lantbruksdjur har för människor med psykisk ohälsa visats ge ökad upplevd tro på att kunna klara av utmaningar (Berget et al., 2011; Pedersen et al., 2012). Flexibiliteten i arbetsrelaterade aktiviteter i en gårdscontext ger utrymme för upplevd självkänsla och förmåga att klara av utmaningar. Det kan därför anpassas till olika användargrupper med psykiska- och drogrelaterade hälsoutmaningar.

7.3.3. Sociala relationer och socialt stöd

Ett bra socialt nätverk och socialt stöd har en skyddande effekt mot psykisk ohälsa, och effekten kan vara oberoende av andra faktorer och fungera antingen personen blir utsatt för påfrestningar eller inte. Samtidigt kan sociala nätverk och socialt stöd ha terapeutisk inverkan på personer som har utvecklat psykisk ohälsa, så att de får ett mindre allvarligt förlopp.

Garrity et al. (1989) analyserade vilken roll sällskapsdjur kan spela i äldres sociala liv. Deras slutsats var att fördelarna kontakten med sällskapsdjur har, kan jämföras med fördelarna människor har av sociala relationer med andra människor, men att dessa fördelar är mest uttalad i ansträngda livssituationer. Andra studier har visat att samvaron med djur kan minska känslan av ensamhet och stimulera samtal mellan människor (Bernstein et al., 2000). På detta sätt är djur sociala katalysatorer genom att bidra till mer spontana och långvariga samtal. Motsvarigheten hittade Gonzales et al. (2011) i terapeutisk trädgårdsskötsel för personer med depression, där ett flertal av deltagarna värderade den sociala delen i interventionen som viktig och rapporterade en högre grad av social aktivitet efter att ha deltagit i dessa aktiviteter under en tre-månaders intervention.

7.4. Rehabilitering av långtidssjukskrivna

I kapitel 5.2 beskrivs naturunderstödd rehabilitering och dess utveckling i Sverige, samt forskning inom området. I en nyligen publicerad rapport (Lidfors et al., 2021) beskrivs metodutvecklingen av naturunderstödd rehabilitering på gård med ett interdisciplinärt team med legitimationsutbildningar. Studien genomfördes under 2016 – 2018 på GreveGarden där man byggt upp utemiljö och växthus utifrån Patrik Grahns åtta karaktärer. Det fanns samlingsrum med öppen eld, ett stort växthus med porlande vattenkanal och guldfiskar, tillgång till varierad trädgård och kök. I närområdet fanns lantgårdar med mjölkkor, får och hästar, samt skog. Det interdisciplinära teamet bestod av en sjuksköterska som även var högskoleutbildad trädgårdsmästare, en sjukgymnast med inriktning mot basal kroppskänedom, en arbetsterapeut och en läkare som i teamet använde sin utbildning som diplomerad samtalsgrupp- och symboldramaterapeut.

Målgruppen vid GreveGarden var sjukskrivna personer, bosatta i Skaraborg, med diagnosen stressutlöst utmattningssyndrom. Totalt inkom det 98 remisser, 91 kvinnor och 7 män. Remittenter var vårdcentraler, företagshälsovård, vuxen psykiatrisk mottagning, medicinmottagning och en privat läkare. Totalt har 63 behandlingar avslutats. Åtta patienter har ingått i varje behandlingsgrupp. Rehabiliteringstiden var tre halvdagar per vecka i 14 veckor och varje dag leddes av två teammedlemmar. Dagarna hade en igenkännbar rytm. Samling i grupp med avslappning och samtal skedde i början av dagen. Närvaron prioriterades högt, men

väl på plats kunde patienterna vara aktiva eller ta det lugnare. Behandlande aktiviteter anpassades till individen och gruppen. Vistelse utomhus ingick vid varje tillfälle. Samling med fika efter promenad och avslutning i grupp med reflektioner ingick alltid.

Det utvecklades samsyn i teamet kring patienternas mönster, deras styrkor och svårigheter. Detta gav underlag för arbete tillsammans med patienten med mål och delmål. I avslutningsfasen deltog någon ur teamet på avstämningsmötet med försäkringskassan och arbetsgivaren eller arbetsförmedlingen. Patienterna var positiva till miljön, det interdisciplinära teamet och den metod som varje profession använde. Opartisk utvärdering har gjorts av Skaraborgsinstitutet (Lundqvist Persson & Holmqvist, 2019).

Rehabilitering av långtidssjukskrivna i lantgårdsmiljö finns numera på flera platser i Sverige, t ex Region Skåne, Region Halland, Västra Götalandsregionen (se sammanställning i Lidfors et al., 2021).

7.5. Äldre och dementa

Demenssjukdom förekommer hos 160 000 personer i Sverige, och det är 8 % av de som är 65 år eller äldre och nästan hälften av de som är 90 eller äldre som har demens (Socialstyrelsen, 2018). I Norge antas 80 000 personer ha demens och för varje år framöver kommer mer än 10 000 normmän att få sjukdomen. Från och med 2020 är det lag i Norge på att kommunerna ska erbjuda dagaktivitet till personer med demens.

I projektet Demensomsorg på gård (<https://demensomsorgpagard.no/>), var målet att utforska kvaliteten på erbjudanden om dagaktivitet på gård för personer med demens med utgångspunkt i erfarenheterna bland deltagarna själv, deras anhöriga och de medverkande kommunerna.

I Norge finns ca 40 kvalitetssäkrade gårdar som erbjuder dessa tjänster och av dessa deltog 32 gårdar i projektet. Sammantaget visade projektet att deltagarna var mer socialt och fysiskt aktiva på gårdsaktiviteterna än på vanliga dagaktiviteter. Deltagarna rapporterade själva att de hade hög livskvalitet och att detta var förknippat med tiden utomhus på gården. Deltagarna var i genomsnitt 2,2 dagar per vecka på gården och utöver den sociala gemenskapen upplevde de det positivt att göra betydelsefulla aktiviteter. De viktigaste aktiviteterna är promenader, vedproduktion, matlagning, trädgårdsarbete och djurvård. Ett annat resultat var bättre sömnkvalitet och bättre humör bland deltagarna på gården i förhållande till ordinarie dagaktiviteter. I Norge har det också skrivits en handbok för IPT och dagaktivitetstjänster anpassad för personer med demens, med exempel från gårdar som erbjuder dessa tjänster.

Sammanställning av den visar att det är viktigt att:

1. Kunna erbjuda ett strukturerat program för fysisk aktivitet och måltider.
2. Välja aktiviteter som passar individens intresse, funktionsnivå och behov
3. Erbjuder aktiviteter med utgångspunkt i gårdens inne- och utemiljöer, gårdens och omgivningens lokala kultur och tradition.
4. Säkerställa behovet av tillsyn och uppföljning.
5. Få igång ett samarbete med hemtjänsten när det gäller daglig uppföljning och förtydligande för deltagande och minnsteam och/eller hemsjukvården om professionell uppföljning, rådgivning, vägledning och utvärdering, samt om akuta oförutsedda situationer och andra hälsomässiga situationer som kräver uppföljning skulle uppstå.
6. Ansvariga på lantgårdarna bör ha kunskap om demens-symtomen, stadier i sjukdomen, behov av ändring av omsorgsnivån och utmaningar som sjukdomen medför (både för personen i fråga och anhöriga), näring, miljöbehandling och krav på tjänsterna som erbjuds.

I Nederländerna är en vanligt förekommande inriktning för lantgårdsbaserade insatser att erbjuda aktiviteter till äldre och personer med demenssjukdom (<https://demensomsorgpagard.no/>). I Sverige saknas det riktade insatser för att låta äldre och dementa komma ut på lantgårdar, och det finns ett forskningsbehov kring detta. På senare år har en del äldreboenden byggt sinnesträdgårdar dit de äldre kan gå (Bengtsson et al., 2015).

7.6. Nyanlända

Inom ramen för Grön Arena har ett Jordbruksverksfinansierat projekt genomförts under 2020 till 2022 med fokus att få nyanlända att närma sig arbetsmarknaden genom ett så kallat "Försteg". Försteget innebär vistelse på en Grön Arenagård under en period om minsta åtta veckor (totalt 200 timmar). Deltagarna deltar i gårdens arbete och får lära sig mer om lantbruk och svensk arbetsmarknad, och framförallt får de möjlighet att träna sin svenska. Projektet heter Grön Arena 3F, vilket står för *Försteg – framsteg – framgång*. Projektet har visat sig vara framgångsrikt och flera deltagare har redan efter fyra veckor på gården vittnat om att deras svenska förbättrats och de känt en stor glädje över att vara en del i arbetet på gården.

De fördelar som vistelse på en gård ger för andra grupper, vilket har presenterats tidigare, som t ex gemenskap, att bli sedd, känsla av sammanhang, att få coaching och hjälp vidare, gäller även dessa deltagare. Utöver de grundläggande fördelarna så finns det för målgruppen nyanlända andra vinster. Träning i svenska språket, då många nyanlända beskriver svårigheter att få tala svenska då de i vardagen inte

umgås med svenskar. På gården blir svenskan en naturlig del i arbetet. Samhällskunskap och kulturella koder ingår som en del i arbetet på gården. Fikarasten ingår i det dagliga arbetsschemat, liksom förberedelser inför jul, midsommar och andra högtider. Verksamheten ger ökad kunskap om djur och natur och ger inblick i hur svenskar umgås i och med naturen.

Trots att det finns verksamheter som vänder sig till nyanlända och flera goda exempel på framgångsrika insatser på gårdar i Sverige och Norge (<https://www.matmerk.no>) saknas det forskning inom detta område. Praktisk erfarenhet visar dock att gårdsägaren blir en stödjande person som kan coacha och motivera deltagarna även utanför verksamheterna på gården. Erfarenhet från insatser visar också att gårdsägaren har betydelse för att hjälpa de nyanlända deltagarna över tid i riktning mot arbetsmarknaden.

7.7. Övriga grupper

Det finns ett flertal andra exempel där gårdar kan hjälpa människor med olika behov, t ex unga vuxna med psykiska problem (Steigen, 2018) och ungdomar med självskadebeteende (Kern-Godal et al., 2015).

För personer med alkohol- och drogmissbruk i Norge har man startat Jegersberg gård som ägs av Kristiansands kommun. Där erbjuder man drogfria personer möjlighet att arbeta med hästar och hunddagis. De fungerar som mentorer för nya personer som kommer till gården. Det finns en liknande verksamhet i Nykvarn Stockholms län som kallas Basta (<http://www.basta.se>).

Kriminalvården bedriver lantbruk på tre platser i Sverige. Rödjan utanför Mariestad (mjölk, kött, spannmål), Sörbyn söder om Umeå (mjölk) samt Svartsjö väster om Stockholm (dikor, spannmål). Handelsträdgård bedrivs av kriminalvården på tre platser, Tygelsjö utanför Malmö och Ystad samt Färingsö. De två sistnämnda har enbart kvinnliga intagna. Det finns internationell forskning och lång erfarenhet i flera länder av att erbjuda lantgårdsbaserade insatser inom kriminalvården.

8. Problematisering av hur man ska få till en fungerande organisation

Utvecklingen av lantgårdsbaserade insatser i Sverige har skett genom privata initiativ, företag och olika organisationer, såsom t.ex. LRF och Hushållningssällskapet. Medel för utvecklingsarbetet har kommit från offentliga medel, främst via landsbygdsprogrammet (EU-finansiering och svensk finansiering). En motsvarande utveckling och strukturuppbyggnad har inte skett inom det offentliga och därmed saknas en tydlig stöttning från statligt/offentligt håll vilket är en brist då framväxten av en ny näring kräver struktur och stöttning från flera håll. I fallet med Inn på Tunet i Norge finns det en stödjande struktur genom att Fylkesmannen (Länsstyrelsen) har ett regionalt ansvar för samordning av IPT. I Nederländerna har man byggt upp ett stöd från den offentliga sidan i samarbete med den privata sektorn. Det har lett till att antalet sociala verksamheter i gårdsmiljöer har ökat från 75 verksamheter 1998 till närmare 1000 verksamheter 2009 (Hassink, 2017) och vidare till 1100 verksamheter (de Bruin et al. 2020).

8.1. Förhållandet mellan innovation och kunskapskrav

Välfärdsprofessioner förväntas vara innovativa och söka nya lösningar på områden där de etablerade lösningarna inte räcker till. Användning av gården som en tjänst till olika deltagargrupper kan emellertid möta både formella, strukturella och kulturella barriärer. Dessutom har kraven på att använda kunskapsbaserade tjänster skärpts på senare år. Centralt i begreppet finns den forskningsbaserade kunskapen. Den ska bidra till evidensbaserad kunskap och det är lätt att förstå ett argument om att utövare av professioner måste veta vad de håller på med, och inte utsätta deltagarna för mer eller mindre tillfälliga insatser. Kravet på ”evidens-baserad” kunskap kan emellertid komma på kollision med förväntningar om att arbeta innovativt. Det innebär vissa gånger att sätta igång insatser där resultaten inte utan vidare kan förutsägas, vilket tjänster på lantgårdar kan representera. Det finns flera framgångshistorier att luta sig mot, men ska dessa tjänster få fotfäste inom den offentliga sektorn som innovativa och framtidsbaserade tjänster kommer det att krävas användning av forskningsbaserad kunskap.

8.2. Upphandling och kvalitetssäkring

Offentliga tjänster, som vård, skola och omsorg har succesivt avreglerats sedan 1990-talet i Sverige, och privata företag har därmed getts möjligheter att utföra dessa tjänster mot betalning från kommuner eller regioner. Denna förändring från offentligt till privat verksamhet är internationell och kallas ofta "New Public Management" (Hood, 1991).

När det offentliga ska köpa tjänster eller produkter lyder de under "Lagen om offentlig upphandling" (LOU, 2016:1145). Enligt 2§ i LOU "Denna lag gäller för upphandling som genomförs av en upphandlande myndighet (offentlig upphandling). Med upphandling avses de åtgärder som vidtas i syfte att anskaffa varor, tjänster eller byggtjänster genom tilldelning av kontrakt." Hur tjänster ska upphandlas beror på omfattningen av upphandlingen och vilken offentlig aktör som upphandlar. I Sverige är det offentliga relativt ovana att upphandla tjänster kopplat till lantgårdar. En stor utmaning är att upphandla med hänsyn tagen till bästa pris och hög kvalitet då verksamheten på olika gårdar skiljer sig åt.

Ofta är upphandlingstiden tre år, med möjlighet till förlängning i 1 + 1 år. För en lantgårdsföretagare som vill satsa långsiktigt på sin omsorgsverksamhet är detta en relativt kort tidsperiod och möjlighet till längre och stabilare avtal är önskvärt. Syftet med avregleringen var att kunna erbjuda en större mångfald i vården, fler småföretag och ökad andel kvinnor som är företagare, men studier har visat att stora privata företag som ofta drivs av män har tagit fler marknadsandelar och att villkoren har varit tuffa för småföretag (Sköld & Tillmar, 2015).

I en studie av Pettersson & Tillmar (2019) intervjuades tolv ägare av Gröna omsorgsgårdar i Sverige. Den största utmaningen för samtliga företagare var kontrakten med kommuner, regioner eller andra organisationer/individer. Det var svårt att få tillräckligt hög ersättningsnivå för att täcka kostnaderna, och tillräckligt långsiktiga kontrakt för att kunna planera och utveckla verksamheterna (Pettersson & Tillmar, 2019). I något fall var den ekonomiska ersättningen tillräcklig, men i något annat fall var den nästan obefintlig.

9. Forskningsbehov

Även om det finns forskning på användning av lantgårdar inom välfärdsområdet i flera länder är det förhållandevis lite forskning som har genomförts och publicerats. Fältet är tvärvetenskapligt och innehåller många olika professioner, organisationer och aktörer, vilket gör forskningen mer krävande. Jean Hartley (2005), som har undersökt skillnader mellan innovation i offentlig och privat sektor, understryker att innovation ”är inte bara en ny idé utan ett nytt sätt att arbeta på” (eng. ”is not just a new idea but a new practise”). Hon menar att ofta handlar det om att utveckla nya organisatoriska lösningar mellan det offentliga och en eller flera privata aktörer. Till exempel representerar IPT-konceptet det som kan karakteriseras som en ”välfärdshybrid” (Wollebeak et al., 2000). Detta förutsätter ofta nya kunskaper hos de yrkesutövare som är involverade i aktiviteten. Exempelvis förutsätter djurunderstödda insatser nya kunskaper, och i varje fall en ny förståelse, hos tjänsteutövarna. Det handlar om kunskap om djurs beteende och potential och om förhållandet mellan djur och människor vilket antrozologi handlar om. Detta gäller både för dem som har ansvaret på lantgården, dvs. lantbrukaren, och de yrkesgrupper i den offentliga sektorn som de ska samarbeta med.

För att förstärka och fördjupa området kring hur gårdar kan bli en resurs för samhället behövs fortsatta insatser för att stödja området, dels genom organisatoriskt stöd till företag och dels genom framväxt av en infrastruktur som stödjer insatserna. Vidare behövs det mer forskning inom detta område i Sverige. I Norge har genomgång av nationell och internationell forskning pekat på behovet av forskning avseende bland annat ledarskap, marknadsanalyser, kunskapsläget hos inblandade aktörer, inställningar till och argument för IPT-tjänster, samt samverkan mellan privat och offentlig sektor för utveckling av näringen (Berget, 2013; Garcia Llorente et al., 2018; Hassink, 2017).

Kunskapsutvecklingen sker både i Sverige och internationellt och det är av vikt att forskning i Sverige bedrivs framgångsrikt då dessa insatser sker inom ramen för en svensk kontext. Hur vi ser på och använder oss av naturen i Sverige och Norden skiljer sig delvis från hur man ser på det i andra länder. Klimat, demokrati och förvaltningsstruktur är liknande inom Norden och strukturen för lantbruken är liknande. Vi har även en liknande syn på djurvälstånd inom de Nordiska länderna. Naturen har traditionellt betytt mycket för de som bor i Norden, och allemansrätten finns i Sverige, Norge och Finland vilket gör det enklare att ge sig ut i naturen.

Det finns praktiska exempel och intresse från lantbrukssektorn, vård, omsorg och skola för att använda sig av dessa tjänster, men det behövs ändå forskning som underlättar användning och utveckling av dessa tjänster och som ger området legitimitet.

Följande områden behövs det mer forskning inom:

- Vilka av de olika aktiviteterna inom lantgårds-baserade insatser värdesätts mest av olika deltagare och hur bör dessa aktiviteter utformas för att ge mesta möjliga utbyte i förhållande till olika målgrupper?
- Vilken kunskap, inställning och motivation för erbjudande om lantgårds-baserade insatser existerar bland olika aktörer (hälsopersonal, lärare, målgrupper, säljare och köpare)? Detta är väsentligt för att kartlägga behovet för kompetensutveckling för dessa aktörer.
- Vilken lönsamhet har företagarna som erbjuder lantgårdsbaserade insatser, och vilka hälsoekonomiska vinster ger insatserna för olika köpargrupper? Kan en kommun minska utgifterna för socialbidrag, sjukersättning, sjukvårdskostnader, arbetslöshetsersättning och andra utgifter om man slår ihop de totala kostnaderna per individ mellan stuprören?
- Vilken betydelse har lantgårdsbaserade insatser i integrationsarbetet? Kan man uppnå en snabbare integration genom dessa insatser?
- Vilken betydelse har lantbruksdjuren i insatserna, genom att erbjuda olika interaktioner, vård och djuromsorg?
- Hur kan Sverige organisera ett utvecklingsarbete kring uppbyggnad av en organisation där olika aktörer kan samarbeta på tvärs över myndigheter, företagare och forskare?
- Hur skulle äldre, särskilt dementa, i Sverige påverkas fysiskt och psykiskt av att få komma ut på lantgårdar och hur kan man organisera detta praktiskt?

10. Slutsatser och rekommendationer

Följande slutsatser dras utifrån rapporten:

- Historiskt har lantgårdar använts som social insats med vinster för många individer och samhället, men detta minskade succesivt under urbaniseringen.
- Flera europeiska länder har återinfört lantgården som en resurs för olika utsatta målgrupper i samhället och har byggt upp en nationell struktur för dess genomförande.
- Utländsk forskning har visat att lantgårdar kan ge ökad motivation, social kontakt, känsla av att känna sig behövd, upplevelse av att kunna klara av uppgifter, ökad rörelse, minskat fokus på psykiskt mående och sjukdom, och flera andra funktioner viktiga för god mänsklig välfärd.
- Svensk forskning har visat att lantgårdar kan ge stöd inom social omsorg och för skolelever med olika utmaningar, men många fler målgrupper skulle kunna gynnas av en lantgårdsbaserad insats.
- I Sverige finns ett 80-tal godkända Grön Arenagårdar, samt flera andra gårdar som kommuner och regioner kan upphandla för olika insatser.
- En utbyggnad av lantgårdsbaserade insatser i Sverige skulle gynna landsbygdsföretagande, och särskilt kvinnligt företagande.
- Det saknas en stödjande struktur och ett politiskt ställningstagande nationellt inom detta område.

Följande rekommendationer förslås:

- Tillsätt en statlig utredning med uppdrag till förslagsvis Socialstyrelsen, Tillväxtverket och Jordbruksverket att föreslå hur offentlig förvaltning kan underlätta för och stödja lantgårdsbaserade insatser.
- Uppdra åt Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) att skapa en samordning från nationell, till regional, till kommunal nivå mellan myndigheter och företag för en utbyggnad av lantgårdsbaserade insatser.
- Ta fram nationella riktlinjer och kvalitetssystem för användning av lantgårdar för sociala insatser.

- Skapa ett system för kvalitetssäkring för lantgårdsbaserade insatser på nationell nivå i samverkan mellan olika aktörer, t ex Hushållningssällskapet och Socialstyrelsen, IVO.
- Avsätt forskningsmedel till samhällsekonomisk analys där kostnaderna för lantgårdsbaserade insats jämförs med annan insats.
- Flerårig upphandling med rimlig ersättning måste tillämpas.
- Ställ krav på att alla som får kontrakt genom offentlig upphandling har dokumentation på att de har genomgått en godkänd kurs (Grön Arena eller motsvarande), att deras gård bedömts för risker och att de är lämpliga för övrigt.
- Bygg upp en stödjande struktur som är flexibel för användning av lantgårdsbaserade insatser för olika målgrupper.
- Forskningsmedel behöver ges för tvärvetenskaplig forskning utifrån såväl brukarperspektivet som verksamhetsperspektivet.

11.Referenser

- Aarö Strandli, E.H. (2016). Nasjonal Håndbok Inn på tunet - dagaktivitetstilbud tilrettelagt for personer med demens. Norge: Forlaget Aldring og helse. https://www.matmerk.no/cms/files/5393/innpatunet2018_1
- Abracen, J., Looman, J. & Anderson, D. (2000). Alcohol and drug abuse in sexual and nonsexual violent offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. 12(4), 263-274.
- Abrahamsson, K. (2008). Grön omsorg. LRF, 48 sidor. [file://storage-sa.slu.se/home\\$/lenalid/Downloads/gron-omsorg---en-introduktion.pdf](file://storage-sa.slu.se/home$/lenalid/Downloads/gron-omsorg---en-introduktion.pdf)
- Adevi, A. & Mårtensson, F. (2013). Stress rehabilitation through the garden therapy: The garden as a place in the recovery from stress. *Urban Forestry & Urban Greening*. 12, 230-237.
- Agenda Kaupang (2015). *Evaluering av Inn på tunet-Løftet*. Oppdrag for Innovasjon Norge.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International*. 11(1), 11-18.
- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: Worth Publishers.
- Bengtsson, A. & Grahn, P. (2014). Outdoor environments in healthcare settings: A quality evaluation tool for use in designing healthcare gardens. *Urban Forestry & Urban Greening*. 13(4), 878-891.
- Bengtsson, A., Hägerhäll, C., Englund, J. E. & Grahn, P. (2015). Outdoor environments at three nursing homes: semantic environmental descriptions. *Journal of Housing for the Elderly*. 29(1-2), 53-76.
- Berg, C., Bertelsen, T., Heinzerling, G., Melberg, K., Nødland, S.I. (2003). *Nostalgi eller framtidsstrategi? Kombinasjonsentreprenørskap i tilknytning til primærnæringene*. RF-Rogaland Research /ECON, rapport RF 2003/164.
- Berget, B. (2013). *Forskning og kompetanse for Inn på tunet. Status og behov*. Ås: Universitetet for miljø- og biovitenskap, Institutt for husdyr og akvakulturvitenskap.
- Berget, B. & Braastad. (2018). Teoretisk grunnlag for dyreassisterte intervensjoner. In: Berget, B., Krøger, E. & Thorød, A.B. 2018. (eds). *Antrozologi. Samspill mellom dyr og menneske*. pp. 46-60. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berget, B., Ekeberg, Ø., Pedersen, I. & Braastad, B.O. (2011). Animal-assisted therapy with farm animals for persons with psychiatric disorders: Effects on anxiety and depression, a randomized controlled trial. *Occupational Therapy in Mental Health*. 27(1), 50-64.

- Berget, B., Pedersen, I., Enders-Slegers, M.-J., Beetz, A., Scholl, S., & Kovacs, G. (2013). Benefits of animal-assisted interventions for different target groups in a Green Care context. I: Gallis, C. (red.) *Green Care: For human therapy, social innovation, rural economy, and education*. New York: Nova Science. 65-90.
- Bernstein, P. L., Friedmann, E. & Malaspina, A. (2000). Animal-assisted therapy enhances resident social interaction and initiation in long-term care facilities. *Anthrozoös*. 3, 213–224.
- Bragg, R. & Atkins, G. (2016). *A review of nature-based interventions for mental health care*. London: Natural England Comissioned Report.
- Brandes, H. (2019). The potential of Green Care interventions to promote positive youth development with a One Health lens. *Proceedings from International Conference of the International Association of Human-Animal Interaction Organisations* April 12-14, Brewster, USA. 26.
- de Bruin, S., Pedersen, I., Eriksen, S., Hassink, J. & Patil, Gr. (2020). Care farming for people with dementia; What can healthcare leaders learn from this innovative care concept? *Journal of Healthcare Leadership*. 12, 11-18.
- de Bruin, S., Ferwarda-van Zonneveld, R., Elings, M. & Hassink, J. (2013). Effects of Green Care farms on different client groups: Experiences from the Netherlands. I: Gallis, C. (red.) *Green Care: For human therapy, social innovation, rural economy, and education*. New York: Nova Science. 91-110.
- Defoe, I.N., Farrington, D.P. & Loeber, R. (2013). Disentangling the relationship between delinquency and hyperactivity, low achievement, depression, and low socioeconomic status: Analysis of repeated longitudinal data. *Journal of Criminal Justice*. 41(2), 100-107.
- Di Iacovo, F.P., Senni, S. & De Knecht. (2006). Farming for health in Italy. I: Hassink, J. & van Dijk, M. (red.), *Farming for health: Green Care farming across Europe and the United States of America*. Dordrecht: Springer. 193-212.
- Di Iacovo, F.P. & O'Connor, D. (2009). Supporting policies for social farming in Europe: Progressing multifunctionality in responsive rural areas. SoFar project: Supporting EU agricultural policies. *Arsia, Florenz (Italien)*. ISBN 978-88-8295-107-8. Retrieved from: <http://www.umb.no/statisk/greencare/sofarbookpart1.pdf> (2021-07-27)
- Elings, M. (2012). *Effects of Care farms: Scientific research on the benefits of care farms for cliets*. Retrived from <http://edepot.wur.nl/293755>
- Ellingsen-Dalskau, L. (2017). *Prevocational training on care-farms for people outside the work-force: The self-determination theory perspective*. Diss. Ås: Universitetet for miljø- og biovetenskap.
- Else, H., Bragg, R., Brennan, C., Murray., Elings, M., Richardson,Z., et al. (2014). Protocol: The impact of care farms on quality of life among different population groups; Protocol for a systematic review. *Campbell Systematic Review*. 10 (1), 1-61.

- Flynn, E., Mueller, M., Luft, D., Klee, S., Tedeschi, P. & Morris, K. (2019). Human-animal environment interactions and self-regulation: The Green Chimneys Model. *Proceedings from International Conference of the International Association of Human-Animal Interaction Organisations* April 12-14, Brewster, USA. 27.
- Folkhälsomyndigheten (2020). Statistik psykisk hälsa. (Hämtad 2021-06-22) <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/statistik-psykisk-halsa/>
- Fuglsang, J.K., (2011). *Grøn Omsorg – og udviling af multifunktionelle landbrug som pædagogisk og beskæftigelsesmæssig resource*. Rapport fra Videnscenter for Landbrug.
- Gallis, C. (2013). *Green Care. For human Therapy, Social Innovation, Rural Economy, and Education*. New York: Nova Science Publishers. Inc.
- Garcia-Llorente, M., Rubio-Olivar, R. & Guitierrez-Briceño (2018). Farming for life quality and sustainability: A literature review of Green Care research Trends in Europe. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 14, 1282. <https://doi:10.3390/ijerph15061282>
- Garrity, T.F., Stallones, L., Marx, M.B. & Johnson, T.P. (1989). Pet ownership and attachment as supportive factors in the health of the elderly. *Anthrozoos*. 3, 35-44.
- Gonzalez, M.T., Hartig, T., Patil, G.G., Martinsen, E.W. & Kirkevold, M. (2011). A prospective study of group cohesiveness in therapeutic horticulture for clinical depression. *International Journal of Mental Health Nursing*. 20(2), 119-29.
- Gorman, R. (2017). Therapeutic landscapes and non-human animals: The roles and contested positions of animals within care farming assemblages. *Social & Cultural Geography*. 18(3), 315-335.
- Grahn, P., Tennart Ivarsson, C., Stigsdotter, U.K. & Bengtsson, I.L. (2010). Using affordances as a health-promoting tool in a therapeutic garden. I: Ward Thompson, C., Aspinall, P. & Bell, S. (red.) *Innovative approaches to researching landscape and health*. London: Taylor & Francis. 116-154.
- Grahn, P., Pálsdóttir, A.M., Ottosson, J. & Jonsdóttir, I.H. (2017). Longer nature-based rehabilitation may contribute to a faster return to work in patients with reactions to severe stress and/or depression. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 14, 1310.
- Granerud, A. & Eriksson, B.G. (2014). Mental health problems, recovery, and the impact of Green Care services: A qualitative, participant-focused approach. *Occupational Therapy in Mental Health*. 30(4), 317-336.
- Handlin, L., Hydbring-Sandberg, E., Nilsson, A., Ejdebäck, M., Jansson, A. & Uvnäs-Moberg, K. (2011). Short-term interaction between dogs and their owners – effects on oxytocin, cortisol, insulin and heart rate – an exploratory study. *Anthrozoös*. 24 (3), 301–316.

- Hartley, J. (2005). Innovation in Governance and Public Services: Past and Present. *Public Money & Management*. 25 (1), 27–34.
- Hartig, T. & Staats, H. (2005). Linking preference for environments with their restorative quality. I: Tress, B., Tress, G., Fry, G. & Opdam, P. (red.), *From landscape research to landscape planning: Aspects of integration, education and application*. Dordrecht: Springer. 279-292.
- Hassink, J. & van Dijk, M. (2006). *Farming for health. Green-Care Farming Across Europe and the United States of America*. Dordrecht: Springer.
- Hassink, J. (2013). The Developmental Diversity of Green Care across Europe. I: Gallis, C. (red.) *Green Care. For human Therapy, Social Innovation, Rural Economy, and Education*. New York: Nova Science Publishers. Inc. 65-91.
- Hassink, J. (2017). Understanding Care Farming as a swiftly developing sector in the Netherlands. Diss. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Hassink, J., Elings, M., Zweekhorst, M., van den Nieuwenhuizen, N. & Smit, A. (2010). Care farms in the Netherlands: Attractive empowerment-oriented and strengths-based practices in the community. *Health & Place*. 16(3), 423-430.
- Hassink, J., de Bruin, S., Berget, B. & Elings, M. (2017). Exploring the role of farm animals in providing care at care farms. *Animals*. 7(6), 45. <https://www.mdpi.com/2076-2615/7/6/45>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2019). *Opptappingsplan for barn og unges psykiske helse (2019–2024)*.
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2018). *Prop. 121S (2018-2019). Proposisjon om barn- og unges psykiske helse*.
- Hood, C. (1991). A public management for all seasons? *Public administration*. 69 (1), 3-19.
- Håkanson, M., Palmgren Karlsson, C. & Sandgren, V. (2008). *Kartläggning av verksamheter som använder hästar i vård och behandling i Sverige 2008*. SLU. Agroväst, Hästcentrum Skara, Stiftelsen Hästforskning.
- Håkanson, M., Sassner, H., Lundberg, A., Andersson, P., Gudmundsson, M., Lundqvist, K. & Lidfors, L. (2021). *Hästunderstödda insatser – samspel mellan hästens välfärd och människans säkerhet*. Rapport 10, SLU Framtidens djur, natur och hälsas rapportserie. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Höglund, J. (2020). *Naturbaserade insatser i socialt arbete: En studie av lantgårdsbaserade dagverksamheter med sociala mål*. Diss. Karlstad: Karlstads universitet.
- Jegatheesan, B., Beetz, A., Ormerod, E., Johnson, R., Fine, A., Yamazaki, K., Dudzik, C., Garcia, R.M., Winkle, M. & Choi, G. (2014/2018). IAHAIO White paper. <https://iahaio.org/wp/wp-content/uploads/2021/01/iahaio-white-paper-2018-english.pdf> (Svenska).
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge university press.
- Kearney, C.A. & Albano, A.M. (2004). The functional profiles of school refusal behavior: diagnostic aspects. *Behavior modification*. 28, 147-16.

- Kellert, S. R. & Wilson, E. O. (1993). *The biophilia hypothesis*. Washington: Islands Press.
- Kern-Godal, A., Arnevik A.E., Walderhaug, E. & Ravndal, E. (2015). Substance use disorder treatment retention and completion: a prospective study of horse assisted therapy (HAT) for young adults. *Addiction Science & Clinical Practice*. 10, 1-12.
- Kismul, L, Kogstad, R. (2018). Inn på tunet – Innhold, brukergrupper og kvalitetssikring. I: Berget, B., Krøger, E. & Thorød, A.B. (red.). *Antrozoologi. Samspill mellom dyr og menneske*. Oslo: Universitetsforlaget. 87-102.
- Kogstad, R., Eriksson, B., Granerud, A., Hummelvoll, J. K., Lauritzen, T. & Batt-Rawden, K. (2012). *Håndbok for kjøpere av Grønne tjenester: Inn på tunet-tjenester, Naturbaserte tjenester, Grønn omsorg, Grønt arbeid*. Nettversjon, 1. utgave per 1.10.2012.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2012). *Strategiplan: Inn på tunet*. Nasjonal strategi.
- Kruger, K. & Serpell, J. (2010). Animal assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. I: Fine, A.H. (red.) *Handbook on Animal-assisted therapy. Theoretical foundations and guidelines for practice*. 3 uppl., Oxford: Elsevier. 33-48.
- LOU (2016:1145). *Lag om offentlig upphandling*. Finansdepartementet, Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Leck, C. (2013). *The impact of care farming in the UK*. Diss. Worcester: The University of Worcester.
- Lidfors, L., Wahlgren, E.G., Vestlund, C. & Johansson, A. (2021). *Grön rehabilitering som behandling på lantgård – Metodutveckling av naturunderstödd rehabilitering med interdisciplinärt vårdteam vid utmattningssyndrom*. Rapport nr. 8, SLU Framtidens djur, natur och hälsas rapportserie, Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Lund, I.E., Granerud, A. & Eriksson, B.G. (2015) Green Care from the provider's perspective: an insecure position facing different social worlds. *Sage open*. February 8. <https://doi.org/10.1177%2F2158244014568422>
- Lundqvist Persson, C. & Holmqvist, G. (2019). *Grön rehabilitering på Grevegården i Skaraborg – En utvärdering*. Skaraborg Research and Development Reports 2019 NO 4. Skaraborgsinstitutet för forskning och utveckling (SI). Vänersborg: CELA Grafiska AB.
- Meld. St. 31 (2014–2015). *"Garden som ressurser – marknaden som mål"*.
- Munkhaugen, E.K., Torske, T., Gjevik, E., Nærland, T., Pripp, AH. & Diseth, TH. (2019). Individual characteristics of students with autism spectrum disorders and school refusal behavior. *Autism*. 23(2), 413-423.
- Nilsson, P., Andersson, I. H., Ejlertsson, G. & Troein, M. (2012). Workplace health resources based on sense of coherence theory. *International Journal of Workplace Health Management*. 5(3), 156-167.
- Nordh, H., Grahn, P. & Währborg, P. (2009). Meaningful activities in the forest, a way back from exhaustion and long-term sick leave. *Urban Forestry & Urban Greening*. 3, 207-219.

- O'Haire, M. E., Guerin, N. A. & Kirkham, A. C. (2015). Animal-Assisted Intervention for trauma: asystematic literature review. *Frontiers in Psychology*. 6, 1121.
- Ohly, H., White, M.P., Wheeler, B.W., Bethel, A., Ukoumunne, O.C., Nikolaou, V. & Garside, R. (2016). Attention Restoration Theory: A systematic review of the attention restoration potential of exposure to natural environments. *Journal of Toxicology and Environmental Health, Part B*. 19(7), 305-343.
- Ottosson, Å. & Grahn, P. (2010). *Trädgårdsterapi: Alnarpsmetoden: att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning*. Lettland: Bonnier Existens.
- Pálsdóttir, A.M. (2014). The role of nature in rehabilitation for individuals with stress-related mental disorders: Alnarp Rehabilitation Garden as supportive environment. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. <https://pub.epsilon.slu.se/11218/>
- Pedersen, I., Nordaunet, T., Martinsen, E.W., Berget, B. & Braastad, B.O. (2012). Farm animal-assisted intervention: Relationship between work and contact with farm animals and change in depression, anxiety, and self-efficacy among persons with clinical depression. *Issues in Mental Health Nursing*. 32(8), 493-500.
- Pettersson, K. & Tillmar, M. (2019). Att jobba med hjärtat. SLU Framtidens djur, natur och hälsas rapportserie, rapport nr. 3. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Rossetti, J. & King, C. (2010). Use of animal-assisted therapy with psychiatric patients. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*. 48(11), 44-48.
- Rotheram, S., McGarrol, S. & Watkind, F. (2017). Care farms as a space of wellbeing for people with learning disability in United Kingdom. *Health & Place*. 48, 123-131.
- Sahlin, E. (2014). To stress the importance of nature – nature-based therapy for the rehabilitation and prevention of stress-related disorders. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. https://pub.epsilon.slu.se/11651/1/sahlin_e_20141113.pdf
- Sahlin, E., Ahlborg, G. Jr., Tenenbaum, A. & Grahn, P. (2015). Using nature-based rehabilitation to re-start a stalled process of rehabilitation in individuals with stress-related mental illness. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 12, 1928-1951.
- Sempik, J., Hine, R. & Wilcox, D. (2010). *Green Care: A conceptual framework*. Loughborough: Loughborough University.
- SFS 1993:387. *Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade*. Socialdepartementet. Stockholm: Regeringskansliet.
- SFS 2008:962. *Lag (2008:962) om valfrihetssystem*. Finansdepartementet, Stockholm: Regeringskansliet.
- Sköld, B. & Tillmar, M. (2015). Resilient gender order in entrepreneurship: the case of Swedish welfare industries. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*. 7, 2-26. <https://doi.org/10.1108/IJGE-09-2013-0057>

- Socialstyrelsen (2018). *Vård och omsorg vid demenssjukdom – Sammanfattning med förbättringsområden*. Nationella riktlinjer – Utvärdering 2018. ISBN 978-91-7555-448-8.
- Socialstyrelsen (2019). *Daglig verksamhet LSS*. <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/funktionshinder/daglig-verksamhet---lss/> (hämtad 2021-09-15)
- Sonntag-Öström, E., Nordin, M., Lundell, Y., Dolling, A., Wiklund, U., Karlsson, M., Carlberg, B. & Slunga Järholm, L. (2014). Restorative effects of visits to urban and forest environments in patients with exhaustion disorder. *Urban Forestry & Urban Greening*. 13, 344-354.
- Steigen, A.M. (2018). *Social support in nature-based services for young adults with mental health problems*. Diss. Karlstad: Karlstads universitet.
- Stevenson, M.P., Schilhab, T. & Bentsen, P. (2018). Attention Restoration Theory II: A systematic review to clarify attention processes affected by exposure to natural environments. *Journal of Toxicology and Environmental Health, Part B*. 21(4), 227-268.
- Stigsdotter, U. & Grahn, P. (2002). What makes a garden a healing garden. *Journal of Therapeutic Horticulture*. 13, 60-69.
- Szulewicz, T. (2010). *Læringslandskaber for elever med indlæringsvanskeligheder: en analyse af den pædagogiske praksis på Havredal Praktiske Landbrugsskole*. Diss. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Thodberg, K. (2012) Status of Green Care in Denmark. I: Berget, B., Lidfors, L., Palsdottir, A.M., Soini, K. & Thodberg, K. (red.). *Green Care in the Nordic countries – a research field in progress*. Report from the Nordic research workshop on Green Care in Trondheim, June 2012, Ås, Norwegian University of Life Sciences. 9-10.
- von Lindern, E., Lymeus, F. & Hartig, T. (2017). The restorative environment: A complementary concept for salutogenesis studies. I: Mittelmark, M.B., Sagy, S., Eriksson, M., Bauer, G.F., Pelikan, J.M., Lindström, B. & Espnes, G.A. (red.) *The handbook of salutogenesis*. Cham: Springer International. 181-195.
- Whitelock, I. (2009). *Slutrapport - Kartläggning kund/marknad inom Grön omsorg och Grön rehabilitering*. LRF, 29 sidor. <https://www.lrf.se/foretagande/verktyg/mallar/gron-omsorg/>
- Whitelock, I. (2010). *Grön Omsorg – Meningsfull sysselsättning på gårdar i lantlig miljö för människor med behov av särskilt stöd (för entreprenörer)*. LRF, 19 sidor. <https://www.lrf.se/foretagande/verktyg/mallar/gron-omsorg/>
- Whitelock, I. (2010). *Information till dig som köpare av Grön Omsorg – Meningsfull sysselsättning på gårdar i lantlig miljö för människor med behov av särskilt stöd (för entreprenörer)*. LRF, 13 sidor. <https://www.lrf.se/foretagande/verktyg/mallar/gron-omsorg/>
- Whitelock, I. (2014). *Jämtländsk handbok för gröna välfärdstjänster: Gården som arena för omsorg, rehabilitering och hälsa*. Östersund: LRF Jämtland. <https://www.lrf.se/foretagande/verktyg/mallar/gron-omsorg/>
- Wollebæk, D., Selle, P. & Lorentzen, H. (2000). *Frivillig innsats. Sosial integrasjon, demokrati og økonomi*. Bergen: Fagbokforlaget

11.1. Hemsidor

Basta, <http://www.basta.se>

Demensomsorg på gård, <https://demensomsorgpagard.no/>

Green Care Finland, <https://www.gcfinland.fi/aineistot/julkaisut/materiaalit/>

Green Care Netvaerket i Danmark, <https://www.greencarenetvaerk.dk/landbrug/>

Grön Arena, Hushållningssällskapet, <https://hushallningssallskapet.se/forskning-utveckling/gron-arena/godkanda-gron-arena-gardar/> (hämtad 2020-04-01).

Gröna Rehab i Göteborg, <https://www.vgregion.se/ov/grona-rehab/> (hämtad 2020-04-01).

Gröna Rehab, gårdar som erbjuder Grön rehabilitering i hela Sverige,

<https://www.vgregion.se/ov/grona-rehab/sok-annan-gron-rehab/#s=date|> (hämtad 2020-04-01).

Grön omsorg, Företag, verktyg och mallar,

<https://www.lrf.se/foretagande/verktyg/mallar/gron-omsorg/>

Grön omsorg – omsorgsverksamhet på gårdar. Tillväxtverket.

<https://www.verksam.se/starta/vad-galler-i-din-bransch-/vard-och-omsorg/starta-foretag-inom-var-d-och-omsorg/gron-omsorg> (hämtad 2021-09-15)

Gröna välfärdstjänster. Jordbruksverket. <https://jordbruksverket.se/utveckla-foretagande-pa-landsbygden/grona-valfardstjanster> (hämtad 2021-09-15)

Handbok för IPT och dagaktivitetstjänster,

https://www.matmerk.no/cms/files/5393/innpatunet2018_1

Inn på tunet Norge SA, <https://www.innpatunet.no/> (hämtad 2021-07-26)

Matmerk, <http://www.matmerk.no>

Tack

Vi vill tacka Birgitta Hüllert och Per Andrén på Eriksgård, Amalia och Niklas Falck på Lyckegården, Jeanette Kobilsek och Joakim Eriksson på Stallyckan, samt Marianne Andersson på UlliBruk för att vi fick intervjua dem.

FRAMTIDENS
DJUR, NATUR
OCH HÄLSA

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE